

ለአድዋ መቶኛ ዓመት በዓል ለውድድር የቀረቡ ግጥሞች የአጻጻፍና የይዘት ትንተና

ፈቃደ አዘዘ

መግቢያ

ባሁኑ ጊዜ በመገናኛ ብዙሃን በሚታተሙትና በሚሰራጩት ብዙ ግጥሞች ውስጥ ከአፃፃፍ ብልሃትና ከይዘት ጋር የተያያዙ ፕሮብሌሞች ይታያሉ። እነዚህን ግጥሞች የሚያነቡና የሚያጻፉ ገጣሚዎችም የእነዚህን አቀራረብ እንደ መልካም አርአያ ቆጥረው ሲከተሏቸው ይገኛሉ። በኢትዮጵያ ጥናት ኢንስቲትዩት ውስጥ ተቋቁሞ የነበረው "የአድዋ ድል መቶኛ ዓመት በዓል አደራጅ ኮሚቴ" ላዘጋጀው የግጥም ውድድር በቀረቡት ግጥሞች ውስጥም ተመሳሳይ የቅርፅና የይዘት ፕሮብሌሞች አሉ። የዚህ መጣጥፍ ዋና ዓላማ እነዚህን ፕሮብሌሞች ማጥናትና መተንተን ነው። መጣጥፉ በተለይ በግጥሞቹ ድክመት ላይ እንዲያተኩር ተደርጓል። ይህ የተደረገው ገጣሚዎቻችንን ለማስበርገግና ለመንቀፍ አይደለም። ግጥም ሲፅፉ አበክረው ሊያስተውሏቸው፣ ሊጨነቁባቸውና ሊመረምሯቸው የሚገቡ ነጥቦችን መጠቀም የግጥም አፃፃፍ ባህልን ያበለፀግ ይሆናል በሚል እምነት ነው። አንዳንድ አይነት ሆነው የቆዩ እሳቤዎችን በተመለከተ የሚነሱት ጥያቄዎችና የሚሰነዘሩት ሃሰቦችም ከአካዳሚያዊ ምክንያቶች ብቻ የመነጨ መሆናቸውን ለተመራማሪዎችና ለአንባብያን ማስገንዘብ ጠቃሚ ሳይሆን አይቀርም።

ለውድድር የቀረቡት 63 ግጥሞች በገፅ ብዛት 348 ነበሩ። ከነዚህ መሀከል፦ በሁለቱ ውስጥ የታየው መቀራረብ የመቀጻጸት ችግር እንዳለ ያለጥርጥር ስላመለከተ ሁለቱም ከውጭድሩ እንዲወጡ ተደርጓል። ስለዚህ፦ ጥናቱ የተመሠረተው ባሁኑ ጊዜ በኢንስቲትዩቱ በሚገኙት 61 ግጥሞች ላይ ነው። የጥናቱ የመጀመሪያ ክፍል ታዋቂ ሀያሲያን፣ ደራሲያን እና ታሪክ ፀሀፊዎች፣ ታሪካዊ ጭብጥ ስላላቸው የፈጠራ ድርሰቶች አፃፃፍና ዓላማ፣ በተለያዩ ወቅት የተናገሩትንና የፃፉትን ባጭሩ ያቀርባል። ይህ ለጥናቱ ትውፊቱዋ ዳራ (theoretical background) እንዲሰጥ የታቀደ ነው። በሁለተኛው ክፍል ግጥሞቹ ሲጠኑ የተገኙት ዐበይት ፍሬነገሮች ይቀርቡና ጥናቱ በማጠቃለያ ያበቃል። በትንተናው እና በማጠቃለያው ውስጥ የተወሰኑት፡

በበይት ነጥቦች አንደኛ የወጣውን ግጥም (ግጥም ቁ.61) ምን ያህል እንደሚመለከቱ አነፃፅር ለማሳየት ሲባል ግን ኋለኛ (postscript) ታክሏል።

1. ትውራዊ ዳራ

የታሪካዊ ልቦለድን፣ የግጥምንና የተውኔትን አፃፃፍ የሚመለከት አንድ ወጥ ትውር አለ ለማለት ያስቸግራል። ልዩ ልዩ በሳል ሃያስያን፣ ደራሲዎች እና የታሪክ ፀሀፊዎች ግን ከምርምርና ከፈጠራ ድርሰት ልምዳቸው በመነሳት የተናገሯቸው ብዙ ጊዜ በስነፅሁፍ-ሂስ መፃሀፍትና ጆርናሎች ያቀረቧቸው ሃሳቦች አሉ። ከእነርሱ መሀከል፣ ከዓላማችን ጋር የተያያዙትን፣ የጥቂቶቹን ሀሳብ ለማቅረብ እንሞክራለን።

ብዙ ጊዜ ስለታሪካዊ ጭብጥና ስለፈጠራ ድርሰት ሲወሳ፣ ጦርነት እንዳንድ ጉልህ ነጥብ ይነሳል። ባንድ በኩል፣ ከታሪክ ፀሀፊዎች ማዕዘን ሲታይና ሲፃፍ፣ በሌላ በኩል ድግሞ ታሪክንና የፈጠራ ድርሰትን አጣምረው በሚፅፉ ደራሲያን ዓይን ሲታይና ሲፃፍ ልዩነት አለ። የሁለቱ ፀሀፊዎች አቀራረብና አመለካከት ይለያያል። ስለዚህ ታሪካዊ ጭብጥን (እንበል አንድን ጦርነት) ይዞ በሚነሳ የፈጠራ ድርሰት ውስጥ ደራሲው ምን ለማድረግ ቢሞክር ድርሰቱ በይዘትና በጥበብ የተዋጣ ይሆናል ስለሚለው ጥያቄ በተሠነዘሩት አስተያየቶች ላይ እናተኩራለን።

ሩሲያዊው ሀያሲ ቪሳርዮን ቤሊንስኪ ታሪክን የወታደራዊና የዲፕሎማሲያዊ ዜና መዋዕል አድርገው የሚቆጥሩትን የታሪካዊ ድርሰት (ልቦለድ) ፀሀፊዎች አሉታዊ በሆነ መንገድ ይተቻል። ትውልድ በተለዋወጠ ቁጥር የልማድና የባህል ለውጥ መከተሉን ጠቅሶ፣ እነዚህ ለውጦች ከውሎችና ከጦርነቶች ታሪክ ይበልጥ እንደሚሰቡ የዛሬ መቶ ሀምሳ ዓመት ገደማ ፅፏል (in Hayden: 379-380)። በሁላችንም ዘንድ እንደሚታወቀው ጦርነት ወጊያ ብቻ አይደለም። ነገሩ የጥይት መተኮስ፣ የጋሻ መመከት፣ የጦር መወርወር ወይም በዘመናዊ ጦርነት በ"ማሽንን" የማጫድ፣ በአውሮፕላን የመለሽለሽ ጉዳይ ብቻ አይደለም። እርግጥ የአካል መቁሰል (ማቁሰል፣ መሞት) መግደል ገናኑ ጉዳይ ሆኖ ብዙ ጊዜ ይወሳል። በዚህ በመግደል-መሞት ሂደት ውስጥ ግን በተሳታፊዎቹ ህሊና ውስጥ የሚካሄድ የሀሳብና የስሜት ሞገድ አለ። ስለራስ ዕጣ ፈንታ፣ ስለልጆችና ሚስት፣ ስለዘመድና ወገን እያሰበ እያንዳንዱ ተዋጊ ስላለበት ሁኔታ፣ እዚያ ሁኔታ ውስጥ እንዴት እንደገባ እያሰበ፣ "ልክ ነኝ? ልክ አይደለሁም?" እያለ እየተጨነቀ፣ እየፈራ፣ እየደፈረ በዚህ ዓይነት መዋገድ ህሊና ውስጥ ሆኖ ነው የሚሞት-የሚገድል። ረሀቡ፣ ጥማቱ፣ እርዛቱ፣ ውርጫ፣ ሙቀቱ፣ ጣመኑ፣ በሽታው፣ ስቃዩ ደግሞ አካሉን ይተገትገዋል። ከዚህ ሌላ ጦርነት በኢኮኖሚ፣

በፖለቲካና በማኅበራዊ ኑሮ ላይ ችግርና ለውጥ ያስከትላል። በጠቅላላ የማኅበረሰቡ መዋቅር ይታመሳል። ይዋዥቃል። ይናጋል። ለበጎ ሰብአዊ ዓላማና ምክንያት በጀግንነት እስከ መስዋዕትነት ቆርጦ የሚታገለው። ለሥልጣንና ለጥቅም ሲል ጦርነቱ ውስጥ የሚገባው። በጦርነቱ በቀጥታ ከመካፈል ራሱን አድኖ ከጦርነቱ በሚመነጨ ልዩ ልዩ ችግሮች ይሉኝታውንና ነፍሱን ሽጦ የሚነግደው። ጦርነቱና ጦርነቱ ያስከተላቸው ለውጦች ግራ አጋብተውት የሚዋዥቀው። የዘመተ ባላቸውን። ልጃቸውን። ዘመዳቸውን እያሰቡ የሚፀልዩና የሚያነቡ ብዙገን። ወዘተ. የእነዚህ ሁሉ ህይወት ይታመሳል። ስግብግብነትና አውራጎች ባንድ በኩል። ሰብአዊነት (humaneness) በሌላ በኩል በልዩ ልዩ ደረጃና በልዩ ልዩ ምክንያት በህይወት ውስጥ እየተከሰቱ ህይወትን ያምሳሉ።

ስለዚህ ታሪካዊ ጭብጥ ያለው ግጥም፣ ተውኔት፣ ልቦለድ እፅፋለሁ የፅጌል ደራሲ ጥበባዊ ክሂሉንና ዕውቀቱን የሚፈታተኑ ብዙ ጉዳዮች ያጋጥሙታል ማለት ነው። በእነዚህ የሥነፅሁፍ ዘርፎች መሀከል ያለው ልዩነት ታሪካዊ ጭብጥን የሚያቀርቡበትንም መንገድ የተለያየ ያደርገዋል።

በእያንዳንዱ ዘርፍ ሲፅፍ ደራሲ የሚያጋጥመው ችግርና መፍትሔ ብዙ ጊዜ የተለያየ ነው። ዋናው ልዩነታቸው፣ የታሪካዊ ልቦለድ ደራሲ ዝርዝር ታሪካዊ ጉዳዮችን ለማካተት ሰፊ ቦታና ጊዜ ያለው መሆኑ ነው። እንደልቦለድ ደራሲውም ባይሆን፣ ፀሀፊ-ተውኔቱም በመድረክ ገጾች፣ በአልባላት፣ በቁሳቁሶችና በሌሎች ቴክኒኮች አማካይነት መልካም ቃሪካዊ ድራማ ማቅረብ ይችላል። የገጣሚው ሁኔታ ግን ከእነርሱ የተለየ ነው። ረዥም የኤፒክ ግጥም ልፃፍ ካላለ በቀር፣ የልቦለድ ደራሲው ባንደኛ ደረጃ፣ የተውኔት ደራሲው በሁለተኛ ደረጃ፣ የላቸውን ሰፊ ቦታና ጊዜ እርሱ ያለውም። ገጣሚው፣ በተቻለ መጠን፣ በተመጠነ ቦታና ጊዜ ትልቅና ጥልቅ ሀሳብን ለማስፈር እንዲሞክር ይገደዳል። ጥበባዊ ጉዳይን የሚመለከቱት ፕሮብሌሞች ግን የጋራቸው ናቸው ማለት ይቻላል።

ደራሲው፣ ጦርነቱ በሰዎች ህይወት ላይ ያስከተላቸውን ለውጦችና የለውጦቹን መነሻዎችና ማጠንጠኛዎች የሰው ልጆች ኑሮ አድርጎ ነው መፃፍ ያለበት ወይስ የጦርነት ፍልሚያዎች የተካሄዱባቸውን ቦታዎች፣ የተዋጊዎቹን መሪዎች ሰዎች፣ የዲፕሎማሲያዊ ውሎች፣ ወዘተ. ዝርዝሮች ማጠንጠኛ አድርጎ በጥሩ ቋንቋ የታሪክን ቅደም ተከተል ተከትሎ ነው መፃፍ ያለበት። የእርሱ ጉዳይ የማን ጦር በየት በኩል ዘምቶ ስንት እንደገደለ፣ ስንት እንደሞተበት መዘገብ ነው? ወይስ ከፍ ብለን ያነሳናቸውን ሕይወታዊ

ጉዳዮች በምላታቸው መሳል ነው? ይህ አንዱ፣ ዋነኛውም ማለት ይቻላል፡፡ ጥበቡን የሚፈታተን መሠረታዊ ፕሮብሌም ነው።

የሁንጋሪያ ተወላጅ የሆነው የሥነፅሁፍ ሀያሲው ጆርግ ሉካሽ ይህንን እና ተመሳሳይ ፕሮብሌሞችን በጥልቀት በመረመረበት *The Historical Novel* በሚለው መፅሀፉ የሚከተለውን አበክሮ ይናገራል፡

What matters . . . in the historical novel is not the re-telling of great historical events, but the poetic awakening of the people who figured in those events. What matters is that we should re-experience the social and human motives which led men to think, feel and act just as they did in historical reality. And it is a law of literary portrayal which first appears paradoxical, but then quite obvious, that in order to bring out these social and human motives of behaviour, the outwardly insignificant events, the smaller (from without) relationships are better suited than the great monumental dramas of world history . . . (Lukacs, 1962:42)

በጥቅሱ አማካይነት ሊያስረዳ የሚሞክረው፣ የልቦለድ ደራሲው ዋና ተግባር ታላላቅ ታሪካዊ ሁኔታዎችን መልሶ መተረክ አለመሆኑን፣ ሰዎች ባንድ ታሪካዊ ወቅት በሆነ መንገድ እንዲያስቡና እንዲተገብሩ ያደረጓቸውን ማህበራዊና ግላዊ ግፊቶች አንባቢዎች እንዲያውቋቸውና፣ ያለፈው ዘመን ህይወት ዛሬ ለእነርሱ እንዲሰማቸው ማድረግ መሆኑን፣ እና ላይላይን ሲመለከቷቸው ፋይዳቢስ የሚመስሉ ታሪካዊ ሁኔታዎች ደግሞ ታላላቅ ከሚባሉት በዓለም ታሪክ ውስጥ ከተከናወኑ ሁኔታዎች ይበልጥ እነዚህን ማህበረሰባዊና ሰብአዊ ግፊቶች ለመሳል እንደሚያመቹ ነው። ሀሳቡን ከታሪካዊ ልቦለድ ጋር አያይዞ ያንሳው እንጂ፣ ጥበብ-ነክ የሆነው ነጥብ፣ ታሪካዊ መረጃዎችን በዘርዘር ማኸጎድጎድ የደራሲው ጉዳይ አለመሆኑን አበክሮ መግለፅ ነው። በጦርነቱ ውስጥ ለተከሰቱት ሁኔታዎች መነሻ የሆኑትን ጥልቅ፣ ረቂቅና ስውር ምክንያቶች እሰዎች ህሊና ውስጥ ጠልቆ ገብቶ ለመረዳት መጣር ግን የጥበቡ ዋና ተልዕኮ (artistic mission) ነው። ሉካሽ አጠንክሮ የሚናገረው፣ ደራሲው፣ የመረጃ ድርድራውን ለብዙው የታሪክ ፀሀፊ ትቶ፣ ብዙው የታሪክ ፀሀፊ ችላ ያለውን የሰውን ልጅ ልብና ህይወት (the human heart and life) መመርመር ላይ ያተኩር ነው (1962:42)።

ፕሮስፐር ሜሪሜ (Prosper Merimée) የተባለው የፈረንሳይ ደራሲ ደግሞ ታሪክን መርምሮ፣ ከውስጡ ለሰው ልጆች ሁሉ፣ ለሁልጊዜ የሚጠቅም ምግባራዊ ትምህርት ጨምቆ ለማውጣት ስለሚፈልግ በታሪክ ጥናት ላይ እንደሚያተኩር ይናገራል። ከታሪክ በጣም የሚወደውም ልዩ ልዩ አጫጭር ትርክቶችን (anecdotes) እንደሆነ ይገልፅና ለዚህ ምርጫው ዋናው ምክንያት፣ እነርሱ ውስጥ የአንድን ዘመን ትክክለኛ ገፅታ አገኛለሁ የሚል እምነት መሆኑን ይናገራል። ይህንን የሚሪሜን ምርጫ አስታኮ ጆርግ ለካሽ የሚከተለውን ዕጵል፡

For this reason memories have more to offer him than historical works, for they are intimate conversations between author and reader and hence give a picture of the age that has all the closeness and intimacy of direct observation, which Merimée (like Vitet) sees as the decisive factor in the presentation of history . . . (1962:80).

ከዚህ በላይ እንደተገለፀው ሜሪሜ ድርሰቱን ከመፃፉ በፊት እንደግል ገጠመኝ ስሜትና አእምሮን የሚነኩትን ትርክቶች ይመረምራል፣ ያጠናል ማለት ነው።

የዌቨርሊ ልቦለዶች (The Waverly Novels) በተባሉት ታሪካዊ ልቦለዶች በዓለም ላይ ዝናን የተረፈው ዋልተር ስኮትም ከታሪክ ዕሁፎችና ከትውስታዎች ስለሚፈልገው ነገር ሲናገር እንዲህ ይላል፡

I began . . . to seek in history, memoirs, voyages and travels and the like, events nearly as wonderful as those which were the work of imagination, with the additional advantage that they were at least in a great measure true (quoted in Grierson, 1950:38).

የስኮት የቅድመ ድርሰት አንዱ ስልት፣ የታሪክ መዛግብትን፣ የጉዞ ዘገባዎችንና የመንገደኞችን አስተውሎቶች፣ ትውስታዎች መመልከት ነው። ይህንን የሚያደርገው ግን፣ እንደ ታሪክ ፀሀፊ ደረቅ መረጃዎችን ለመሻት ሳይሆን በምናባዊ ሥራዎች ውስጥ የሚገኙትን ዓይነት አስደናቂ ('አስወንዳሪ'ም ቢባል አይከፋም) ነገሮች ለማግኘት ነው። በመዛግብት የሠፈረውን ይመለከታል እንጂ ያገኘውን ሁሉ አያግባብም ማለት ይመስላል። ልዩና ትንግርታዊ ነው የሚለውን ግን ለይቶ አውጥቶ በዚያ አማካይነት የዘመኑን ወረራ (spirit of the age) ይመለከትበታል። በዘመኑ፣

ታሪካዊ ልቦለዶቹ ብዙ ጊዜ የሚወደዱና ህይወት ህይወት የሚሸቱ መሆናቸው በሰፊው ይነገራል። ይህ የሆነበት አንድ ምክንያት የታሪክ ፅሁፎችን ከሚገለገልበት መንገድ መንጭቷል ማለት ይቻላል።

የስኮትን ታሪካዊ ልቦለድ በጥልቀት የመረመረው ሉካሽ የደራሲውን ልዩ ችሎታና አዲስ አቀራረብ ሲገልፅ የዓፈው ደግሞ እንደ አንድ ሌላ መሠረታዊ ምክንያት ሊወሰድ ይችላል።

Scott portrays the great transformations of history as transformations of popular life. He always starts by showing how important historical changes affect everyday life, the effect of material and psychological changes upon people who react immediately and violently to them, without understanding their causes (Lukacs:49)

ታላላቅ ታሪካዊ ለውጦች በዘለለታዊው የሕዝብ ኑሮ ላይ የሚያስከትሏቸውን ለውጦች እየሳለ ስለሚፀፍም የስኮት አፃፃፍ ትኩረት፣ ከታሪክ ኳንታዊና ኳልታዊ (quantitative and qualitative) መረጃዎች ዘገባ በጣም የዘለለ መሆኑን በይበልጥ ያስገነዝባል። ሄንሪ ጆምስ የተባለው የልቦለድ ደራሲ የስኮትን ሥራዎች ሲያደንቅ፣ ከግጥም ድርሰት ውጭ ሰዎች ኑሯቸውን ሲኖሩ ባህርያቸው እየተሳለ ለመጀመሪያ ጊዜ የቀረቡት በስኮት ልቦለዶች ነው ማለቱም ለስኮት የአፃፃፍ ዘዴ ሌላ ትልቅ ምስክርነት ነው (in Hayden:429)።

ከዚህ በላይ የሁለት ሀያስያንን እና የሁለት የታሪካዊ ድርሰት ፀሀፊዎች አስተያየት ተመልክተናል። ከዚህ ቀጥሎ ደግሞ የሁለት የታሪክ ጸሐፊዎችን አስተያየት ባጭሩ እንገልጻለን። ካርላይል (Carlyle) ታሪካዊ ልቦለዶች ለታሪክ ጥናት ከፍተኛ ዋጋ አላቸው ብሎ ያስባል። በመሠረቱ፣ የሚያነሳቸው ነጥቦች ሀያስያኑም ሆኑ የልቦለድ ደራሲዎቹ ከሚያነሱቸው የተለየ አይደለም። ነገር ግን በፀሀፊ ታሪኩ አንደበትና አቀራረብ ነጥቡን ለማቅረብና ነጥቡን ለማጠናከር ስንል ባጭሩ እንጠቅሳለን።

. . . Historical novels have taught all men this truth . . . that the bygone ages of the world were actually filled by living men, not by protocols, state papers, controversies and abstractions of men. Not abstractions were they, not diagrams and theorems, but men, in buff or other coats and breeches, with colour in their cheeks, with passion in their

stomach, and the idioms, features and vitalities of very men (in Grierson: 42-43).

የልቦለድ ድርሰቶች የሰዎችን አለባበስ፣ መልክ፣ ውስጣዊ ስሜት፣ የአነጋገር ዘወትር የሕይወት ትርጉሞችን ስለሚሰሉ ያላቸውን እሴት ካርላይል አበክሮ ያመለክታል። ሌላው ታሪክ ፀሀፊ ማካውሌ (Macaulay) ደግሞ ከ19ኛው ክፍለ ዘመንና ከዚያም በፊት የነበረው የታሪክ አፃፃፍ የሕዝቦችን ሕይወታዊ ታሪክ በመፃፍ ፋንታ የወረራ፣ የጦርነቶች፣ የቤተመንግሥት መፈንቅለ መንግሥቶች፣ የአስተዳደርና የዲፕሎማሲ ታሪክን በመፃፍ ላይ ማተኮሩን ሄሶ "ምሉእ ታሪክ" ("Complete history") የመፃፍን አስፈላጊነት አጠንክሮ ይናገራል (Macaulay's: 100)። እርሱ ያሰበው ዓይነት ታሪክ ስለሚፃፍበት ሁኔታ ሲናገር ከሚያነሳቸው ዋና ነጥቦች አንደኛውን ሲገልፅ፣ "... a truly great historian would reclaim those materials which the novelist has appropriated" (in Macaulay's:158) ይላል። ይህ፣ የአድዋ ጦርነት ከመዘመቱ 60 ዓመታት ቀድሞ የተነገረ ልብ ሊባል የሚገባ ነጥብ፣ የኢትዮጵያን ታሪክ ተሟዕኛ ሰዎች ልብ ደርሷል የሚያስብል ሥራ ለማየት እንደጓጓን አለን።

ደራሲዎቻችን በታሪካዊ ጭብጦች ላይ ተመሥርተው ልቦለዶች፣ ተውኔቶች እና ግጥሞች ለመፃፍ እንደሞከሩ ይታወቃል። እነዚህን በሙሉ አጥንቶ ለመፃፍ የሞከረ ጥልቅ ሥራም ገና ስለሌለ ስለእነርሱ በዝርዝር ለመናገር አንቃጣም። ያነበብናቸውን መሠረት አድርገን በጥቅሉ እንናገር ካልን ግን፣ ወደስኮትና ወደሜሪሜ፣ እና፣ ባልሃክ "የተፈጥሮ ታሪክ ፀሀፊ" ("the historian of nature") [in Hayden (ed):377] ወደሚለው ወደ አሜሪካዊው የኩፐር ልቦለዶች ዘንድ ለመጠጋት የሚያዘግሙበት ደረጃ ላይ እንኳን ገና የደረሱ አይመስሉም። እርግጥ፣ ይህ አነጋገር፣ ከፍ ብለን እንደጠቆምነው፣ ሊደገፍም ሆነ ሊነቀፍ የሚችለው በበላል የሥነፅሁፍ ሂስ፣ ድርሰቶቹ ሲመረመሩ ነው። ስለዚህ አጠቃላይን የሀገራችንን ታሪክ ቀመስ ድርሰቶች ጉዳይ ለጊዜው ትተን ለአድዋ ድል መቶኛ ዓመት ለውድድር የቀረቡትን ግጥሞች ባጭር ባጭሩ እንገመግማለን።

2. የውድድር ግጥሞች ትንተና

በግጥሞቹ ላይ የሚደረግ ዝርዝር ጥናት በአንድ አጭር መጣጥፍ ሊካተት አይችልም። ምክንያቱም ግጥሞቹ የተፃፉት በ61 የተለያዩ ገጣሚዎች ነው።

እያንዳንዱ ገጣሚ የራሱ የአፃፃፍ ዘዋዎ፣ ርእሰ ትኩረት እና አመለካከት አለው። በዚህ ላይ ግጥሞቹ 340 ገጾች ላይ የሰፈሩ ናቸው። ከእነዚህ ውስጥ ዝርዝር ማስረጃ እየጠቀሱ፣ የተስተዋሉትን ነጥቦች ሁሉ መተንተኝ አስቸጋሪም፣ ቦታም የሚፈጅ ነው። ስለዚህ በ'መግቢያ'ችን እንደጠቆምነው፣ ገናን እና ጉልህ በሆኑት ከአፃፃፍ እና ከይዘት ጋር በተያያዙት ፕሮብሌሞች ላይ ብቻ እናተኩራለን። ግጥሞቹን በይበልጥ ለመመርመር የሚፈልግ ተመራማሪ ግን ወደ ኢንሰቲትዩቱ ቤተመጻሕፍት እንዲያመራ እንጠቁማለን።

2.1 ከአፃፃፍ ጋር የተያያዙ ፕሮብሌሞች

ለውድድር ከቀረቡት ግጥሞች መሀከል ከ75% የማያንሱ ተራ ትረካና ተራ ስድ ንባባዊነት ጎልቶ ይታይባቸዋል። ከውጫሌ ውል አንቀፅ 17 ጀምረው አስከ አድዋ ጦርነት ፍፃሜ ድረስ የተከናወኑትን ድርጊቶች በገባቸውና በመሰላቸው መንገድና ቅደም ተከተል የሚያቀርቡ፣ አሰልጥኖች ተራኪ ሊባሉ የሚችሉ ግጥሞች አሉ (ቁ. 06፣ ቁ. 10፣ ቁ. 34፣ ቁ. 56ን ለአብነት መመልከት ይቻላል)። ለየት ያሉ ተራኪዎችም አሉ። ከላይ እንደጠቀስናቸው በጣም ባያሰለጩም እነዚህም የአንባቢን ስሜት የመሳብና ይዞ የማቆየት አቅም የሌላቸው ናቸው። ጣሊያኖች ያመረቱትን ምርት የሚጥሉበት ቦታና ለአንዱ ስትሪዎቻቸው ጥሪ ዕቃ ፍለጋ ከሀገራቸው ወጡ ብለው ጀምረው፣ በውጫሌ ውልና ሀገር ውስጥ በነበረው የኢትዮጵያ መሪዎች አለመግባባት በኩል እስከ አድዋ ድል የተገነዘቡትን የሚደረድሩ ናቸው። ትረካቸው ፍዝ ነው። ሕሊናን የሚያነቃቃ አይደለም (ቁ. 04፣ ቁ. 41 ይመልከቱ)። ችግሩ ግጥሞቹ ተራኪ እመሆናቸው ላይ አይደለም። ለምሳሌ፣ የመንግሥቱ ለማ "ባሻ አሸብር በአሜሪካ" እና በታሪክና ምሳሌ ውስጥ ያሉት ብዙዎቹ የከበደ ሚካኤል ግጥሞች ተራኪ ናቸው። እነዚህ ግጥሞች በቋንቋቸው፣ በለዛቸው፣ በአተራረክ ስልታቸው ማራኪነት በጣም ይለያያሉ። የውድድር ግጥሞቹ ቋንቋና የአተራረክ ስልት ግን ተራ በመሆኑና ሥርዓታዊ አካሄድም ስለሌለው ነው አሰልጥኖች እና ፍዝ የሚሆነው።

ብዙዎቹ ግጥሞች ዳርግጥም ሊባሉ የሚገባቸው ናቸው። ዳርግጥም በንል፣ የሰንኞቻቸውን የመጨረሻ ሆሂዎች ብቻ 'ን፣ን'፣ 'ጉ-ጉ' 'ድ-ድ' ወዘተ እያደረጉ የሚገጥሙ፣ ተጌ ስድንባባዊነት መለዋወጥ የሆነ፣ ሙዚቃዊና ዘይቤያዊ ውበት የሌላቸው፣ በያዙት ሀሳብ ጥልቅና ረቂቅ ምናብን የማይግርኩ ግጥሞች ማለታችን ነው።

ከመረብ ወንዝ ባሻገር ያስተዳድር የነበረውን ያን ታላቁን ጀግና አሉላ አባ ነጋን

በተለያየ ሁኔታ ገፀበረከት በመስጠት
ጦሩን እንዲክድ እንዲሁም ዜግነት
ሞክራ ነበር እንግሊዝ ወጥሯት ትዕቢት
(ቁ.24፥ ገፅ 1-2)

እንዲህ ብቅ ስትይ በዓመትሽ
አድዋ ድስ [sic] ማለቱ ቀንሽ
ዓመት ቆይተሽ ሳይሽ
አስራ ሁለት ወራትን አስቆጥረሽ
ብቅ ትያለሽ፥ አንድ ዓመት ሆነሽ
አድዋ ዘላለም እንቁ ነሽ
አድዋ ዘላለም እንቁ ነሽ (ቁ.44፥ ገጽ1)

ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን ምሳሌዎች ማንኛውም በሕይወት የሚንቀሳቀስ ሰው፥ ቤት መምቻዎቹን ብቻ እያገጣጠመ ሊፀፋቸው ይችላል። ስንኞቹ ምናብን የሚያነቃቃ፥ የሚተነኩስ፥ የሚሳነትል ይዘትም ሆነ ስሜት የላቸውም። ቋንቋቸውም ቢሆን ተራ ነው። ሀሳቦቹም ቢሆኑ ፊት ለፊት፥ በዘለለታዊ ተራ ምልልስና ውይይት በሚቀርቡበት መንገድ የቀረቡ እንጂ ወጥነት (originality) ባለው መንገድ የተሰነዘሩ አይደሉም።

ብዙዎቹ የማርኛ የጋዜጣ፣ የሬዲዮና የቴሌቪዥን ግጥሞች ውስጥ እንደነዚህ ዓይነቶቹ ግጥሞች በሽባሽ ናቸው።

እንደምን አላችሁ
አድማጮቹ ናችሁ
ከእኔ ወዳጃችሁ
የሚቀርብላችሁ
ፕሮግራም አላችሁ
ስሙኝ እባካችሁ
በመጀመሪያ ግን
ሙዚቃ ይህችን
ከስክሱ እባካችሁ፤

የሚሉ ዓይነት ግጥሞችና ጸሀፊዎቻቸው ክብር አግኝተው በየመድረኩ ላይ ስለነገሡበት፥ ወጣቱና ሌላው አድማጭ እነርሱን እንደመመዘኛ ቆጥሮ (እርሱ እንኳን አይፈረድበትም) በነርሱ ፈር መግጠም በጀመረባቸው ባለፉት ከ20 የማያንሱ ዓመታት፥ እነዚህ ስድ ዳርግጥሞች እየተስፋፋ ሄደዋል። የመንግሥቱ ለማ፥ የፀጋዬ ገ/መድኅን፥ የዮሐንስ አድማሱ፥ የገብረ ክርስቶስ

ደስታ፥ የሰሎሞን ዴሬሳ፥ የሰይፉ መታፈሪያ ወዘተ ግጥሞች በተላለፉበት ሬዲዮ፥ በሚያስገመግም የገደል ማሚቶ እየታጀቡ የ"ትትት-እና-ድድድ" ግጥሞች ተንሠራፍተው መገኘት የአብዛኛውን ወጣት እና የሌላውን አድግጭ የተበብ ማጣጣም ከሂል አዶልዱሞታል ማለት ይቻላል። የባህል እድገት ያገባናል የሚሉ፥ በተለይም የመገናኛ ብዙሀንን የሚያስተዳድሩ የአበውን እና የወጣት ገጣምያንን ምርጥ ግጥሞች እያሰሙ የተጠቀሱትን ድክመቶች ለማሻሻል ካልረዱ ሁኔታው ሊባባስ ይችላል። ፕሮብሌሙን ከአግርኛ ግጥም ታሪክ እና ሂስታሪ አያይዞ በዝርዝር መመርመርና ውጤቱንም በይፋ መግለፅም የባለሙያዎች ግዴታ ይመስለናል።

ሌላው ነጥብ ብዙዎቹ ግጥሞች በተለመዱና በላሽቁ ዘይቤዎች የተፃፉ መሆናቸው ነው። የአድዋ ጀግኖች ከአውሬዎች ያው ከአንበሳ፥ ከነብር፥ እና ከግለላ ጋር፤ ከተፈጥሮ ከስተቶችም ከማዕበል፥ ከሞገድ፥ ከደፍ ዝናብ፥ ከሰደድ እሳትና ከበረዶ ዝናም ጋር ነው የሚነፃፀሩት። የጠላት ወታደርም "ቀንድ የለሽ በሬ"፥ "ነጫጭባ"፥ "ፋሽሽት"፥ "ሶላቶ" ተብሎ ነው የምናነበው። ብዙዎቹ አዳዲስ ዘይቤዎች ለመፍጠር አይጥሩም። የአንዳንዶቹ ሙከራም ከልብ የሚያስቅ የሚሆንበት ጊዜ አለ። ለምሳሌ ያህል፥

እንጻፍ ግጥም የቀላ
በደም እንጂ መች በሳልሳ (ቁ. 26፥ ገፅ 15 ሥርዝ ዩኔ)

የሚለውን እና

አንቺነትሽ . . . ዘመን ቆርጠ፥ አቆራርጠ
የጊዜ ድንጋይ ፈንቅሎ፥
የታሪክ ቢጫ ሲያሳዩኝ፥
የያኔውን ሲመግበኝ፥ (ቁ. 23፥ ገፅ 2፥ ሥርዝ ዩኔ)

የሚሉትን መጥቀስ ለጊዜው ይበቃናል።

ታሪካዊ ጭብጥ ባለው የፈጠራ ድርሰት ውስጥ ያለፈን ዘመን ቋንቋ ምን ያህል መከተል፥ ምን ያህሉን ማስታወስና መቅዳት ይቻላል? የሚል ጥያቄ በባለሙያዎች ዘንድ ይነሳል። ቀለል ያለ መፍትሄ ከሚመስሉን የዋልተር ስኮት ሀሳብ ይገኝበታል። በእርሱ አስተያየት ቋንቋውን በአያቶች ቋንቋ በማድረግ ድርሰቱ ታሪካዊ ቃና እንዲኖረው ማድረግ ይቻላል። ከራስ ዘመን ቋንቋ ለየት ያለ ቃና መስጠት ስላለፈው ዘመን ቅምሻ ለመስጠት ያህል ይበቃል። የቀረውን በገለፃዎች፥ በገፀባህርያት አሳሳል፥ በሰዎች ጠባይና አመል አቀራረብ ለማሟላት መሞከር እንደሚያስፈልግ መጠቀሙንም

ግሪዮርሰን ተናግሯል (in Grierson: 42):: ግጥም ብዙ ጊዜ የልቦለድን ያህል ሰፊ ጊዜና ቦታ ስለማይኖረው ለተለያዩ ሀሳቦችና ስሜቶች ታሪካዊ ቃና ለመስጠት ዕድል የለውም ማለት ይቻላል:: ስለዚህም ብዙው ገጣሚ በራሱ ዘመን ቋንቋ ይፅፋል::

በውድድሩ ግጥሞች ውስጥ ሌላ የቋንቋ አጠቃቀም ይታያል:: ገጣሚዎቹ የራሳቸውን ዘመን አባባሎች በአድዋ ዘመን የነበሩ ድርጊቶችን መግለጫ ሲያደርጉ ይገኛሉ:: ለምሳሌ፡ ሀዘቡ "ከዘላለም ባርነት ያንድ ቀን ነፃነት" ብሎ ተነሳ የሚለው በዘመነ ደርግ ተደጋግሞ ይሰማ ከነበረው የተወሰደ ይመስላል:: በዘመነ ኢህአዴግ ቃና ደግሞ "ጦር መሥራት ቁብ የለሾች ለሆነልን ሙዚቃ" እና "ሰላምን በመርገጥ . . ." (ቁ. 39፣ ገፅ 02) የሚሉት ይገኛሉ:: የኮሎኔል መንግሥቱን አባባልና ሀሳብ ነጥቆም፡

ኢትዮጵያዊው ጦር በአድዋ ሲሠፍር
ለአፍሪካ ምድር ይበቃ ነበር (ቁ. 17፣ ገፅ 06)

ያለም አለ:: ይኸው ገጣሚ፣ ከጦርነቱ በኋላ ብዙው የጠላት ጦር በአድዋ ላይ በጎራዴ ሲያልቅ "የተረፈው ገባ ቀይ ባህር" ሲልም የዘመነ ደርግን ቋንቋና ዘይቤ ይዞ እንደሚፅፍ በይበልጥ እንረዳለን::

የቦታዎችና የሰዎች ስሞች ማብዛትም አንዱ የግጥሞቹ ባህርይ ነው ማለት ይቻላል:: ግጥማዊ ውበትን ከቁም ነገር ሳያሰገቡ፣ ለፖለቲካዊ ክርክር ማሳመኛ ሲሉ ብቻ የጀግኖችን ስሞች ከየብሔረሰቡ የሚደረድሩ አሉ:: ያለምንም ቴክኒካዊ ፋይዳ የጦርነት አውድማዎችን የሚዘረዝሩም አሉ:: የአንባቢውን ስሜት ማርከው ለማቆየት የማይችሉ ደረቅ ገለፃዎች ናቸው:: ዕንባ-ጠገብ፣ አሰልፏ፣ ተደጋጋሚና ስሜት የማይኮረከሩ ውጻሊዎችን አወጸሽ ቅፅሎችና የፈረስ ስሞች በመደርደር ማቅረብም አንዱ ባህርያቸው ነው:: ይህ ሁሉ፣ ከገጣሚዎቹ ክሂል ደካማነትና፣ በትውራዊ መግቢያችን የተመለከቱትን ጉዳዮች ለማጤንና ለመመርመር አቅሙም፣ እድሉም፣ ፍላጎቱም የሌላቸውና በድፍረት የሚጫጭሩ ከመሆናቸው የመነጨ ሳይሆን አይቀርም:: ምናልባት የዮፍታሌን ስንኞች፣ አፅሙን ይቅርታ ጠይቀን፣ ለማንፀሪያ ያህል ብንጠቅስ ምን ማለታችን እንደሆነ ይበልጥ ግልፅ ይሆን ይሆናል::

ፋሽሽት ኢጣልያ ኢትዮጵያን በ1928 መውረድ እንደተረጋገጠ፣ የፍታሌና ሌሎች ገጣሚዎች ሕዝቡን ለመቀስቀስ ግጥሞችና መዝሙሮች ይፅፉ ነበር:: ብዙ ጊዜ ከሚጠቀሱት የዮፍታሌ ስንኞች ጥቂት እንጠቅሳለን::

አጥንቱን ልልቀመው መቃብር ቆፍሬ
ጎበናን ከሸዋ አሉላን ተትግሬ
ስመኝ አድሬአለሁ ትላንትና ዛሬ
አሉላን ለጥይት ጎበናን ለጭሬ
ተሰባሰቡና ተማማሉ ማላ
አሉላ ተትግሬ ጎበና ተጋላ
ጎበና ሴት ልጁን ሊያስተምር ፈረሰ
አሉላ ሴት ልጁን ጥይት ሊያስተኩስ
አገሬ ተባብሮ ካልረገጠኝ እርካብ
ነገራችን ሁሉ የእንቧይ ካብ የእንቧይ ካብ

(ዮሐንስ፥ ገፅ 204)::

ዮፍታሔ በዘመነ ምኒልክ በወታደራዊ ችሎታቸው የታወቁትን ሁለት ሰዎች ስምና ልዩ የጦር ክሂላቸውን ጠቅሶ፥ ወንዶችንና ሴቶችን ሳይለይ በሚቀሰቅስና ከዘመኑ ሥነልቦና ጋር በተሰናኘ መንገድ እንደ ንቃቱና ብቃቱ፥ ምኞት-ሀልሙን በስንኞች ቋጠረ እንጂ የሚችቹን የጦር መሪዎች ችሎታ ለማወደስ ሲል ብቻ ስንኞች አልደረደረም። ምናቡ ከተራው ሰው ሰበከታዊ (superficial) አተያይ የመጠቀ ሆኖ ይታያል። ስለጦር ስልተኞቹ እርሱና ዘመነኞቹ የነበራቸውን የአድናቆት አስተያየትና የእራሱን እምነት-ሀልም ባጭር ስንኞች የገለፀበትን መንገድ ስናስብ የዛሬዎቹን ግጥሞች ድክመት በይበልጥ እንገነዘባለን። በ1929 ዓ.ም. ከፃፈው መዝሙር ጥቂት ስንኞች ወስደን ስንመለከትም የአድዋን ድል መቶኛ ዓመት ምክንያት በማድረግ የተፃፉት ግጥሞች ምን ያህል ዘርዛሪና ስድ እንደሆኑ፥ የእርሱዎቹ ደግሞ ምን ያህል ክት እና በስሜት የታመቁ እንደሆኑ እንገነዘባለን።

ድንግል ሀገሬ ሆይ ጥንተ ተደንግሎ፥ ጥ.ተ፥ ጥ.ተ፥ጥ.ተ
ሀፃናቱ ታርደው ያንቺም ልብ ቆሰሎ
ልጅሽ ተሰደደ አንቺን ተከትሎ፥ አ.ተ፥ አ.ተ፥አ.ተ
የሀፃናቱን ደም አዘክሪ ኩሎ
አስጨነቀኝ ስደትሺ
እመቤቴ ተመለሺ

ጎዘንሽ መረረ እንባሽም ፈሰሰ፥ እ.ፈ፥ እ.ፈ፥እ.ፈ
በፈሰሰው እንባሽ ልጅሽ ፊቱ እራሰ

(ዮፍታሔ፥ የገፅ ቁጥር የለውም)::

እነዚህንና ብዙዎቹን የውድድር ግጥሞች ስናነፃፅር፣ የውድድር ግጥሞቹ ከዮፍታሔ ስንኞች አጠገብ ለመቆም እንኳ ጨርሶ የማይችሉ፣ ከሩቅ ሆነው በስርቆሽ ቢያይዋቸው እንኳ ወዲያው አንገታቸውን ደፍተው እጅ ሊነሷቸው የሚገደዱ ናቸው ማለት ይቻላል።

2.2 ይዘት-ቀመስ ጉዳዮች

ወደግጥሞቹ ይዘት ስንገባ በርከት ያሉ ፕሮብሌሞች እናስተውላለን። ለሁሉም ምሳሌ እየሰጡ በዝርዝር መተንተን ቦታና ጊዜ ስለሚፈጅ ዋናዎቹን ነጥቦች ካጫጭር ምሳሌዎች ጋር ለማቅረብ እንሞክራለን።

2.2.1 ከታሪክና ከሌላ ዕውቀት ጋር ተያይዘው የመነጨ ፕሮብሌሞች

አንደኛው ፕሮብሌም ከታሪክ እውቀት መቅጠን እና ከሌሎች ዕውቀቶች ማጠጥ የሚመነጭ ነው። የአድቀን ጦርነት እና የማይጨውን ጦርነት አንድ አድርገው የሚመለከቱ ግጥሞች ጥቂት አይደሉም።

ከመቶ ዓመት በፊት
ያ ነጭ ባንዳ
ሙሶሎኒ የላከው ሀሣብ ወልጋዳ (ቁ.03፣ ገፅ 02)

እያለ ሙሶሎኒን፣ በሌለበት፣ ወደ ኢትዮጵያ ጦር ልከህል ብሎ ይሰድበዋል። ሌላው ደግሞ ስለአድቀ ጦርነት ሲያወራ፦

ያ ወራሪ ሙሶሎኒ ያ ሰላቶ
በአየር ኃይሉ ተመክቶ
በባህር ኃይሉ ተመክቶ (ቁ.29፣ ገፅ 01)

ይለዋል። የማይጨው ጦርነት፣ የየካቲት 12 የሰማዕታት ቀን፣ ቀድመው እንደተፈፀሙ ሆነው የቀረቡበት ዳርግጥምም አለ።

እልልታው ቀለጠ በመላው ትግራይ
የፋሽሽቶች እሬሳ አድዋ ላይ ሲሠጣ በፀሐይ።
ጨፍጭፋ ነበረ የአዲስ አበባን ሕዝብ፦

እስከም በተራዋ ሆነች አድዋ ላይ የተጣለ ዝንብ፣
መጫወቻ ሆነች የውሻ የአሞራ እንዲሁም የዝንብ
(ቁ. 09፣ ገፅ 03)።

ይህ መቶም ዋናው ደፋር ዳርገጣሚ ነው። ሌላው ዓደኛው፣ "ለጥቁሮች
የድል ምዕራፍ ለነጮች ግን እጅግ ሀፍረት/ተከሰተ በአድዋ የአምስት አመት
ጦርነት" (ቁ 53፣ ገፅ 01) ይላል። ግጥሙ ከመጀመሪያ እስከ መጨረሻ
ስለአድዋ የሚናገር ነው። ግን ጦርነቱ አምስት አመት ፈጀ ይለናል።
ቀጥሎም "የጥቁሮች የድል ጮራ ፈንጣቂዋ/የአፍሪካውያን አይበገሬነት
መለኪያ" እያለ የማያውቀውን ነገር በድፍረት ያሞግሳል። በስሜ ስሜ ስለልዩ
ልዩ ጦርነቶች የሰማውን ሰብስቦ የደነቆለ እንጂ ስለ አድዋ አውቆ፣ አሰቦ፣
አሰላሰሎ፣ ስሜቱም በዚህ ታሪካዊ ሁኔታ ተነክቶ የፃፈ አይመስልም። እንዲህ
ዓይነቱ ጭፍንና ደፋር አቀራረብ በነዚህ ግጥሞች ውስጥ ብቻ የታየ ነገር
አይደለም። ማስረጃ በወገ ሳይጨብጡ ሀሳብን መንዛት፣ በጭፍን ድፍረት
ዐዋቂ መስሎ ለመታየት መሯሯጥ በየመስኩ እያደር ሥር እየሰደደ የመጣ፣
አንድ ሀገራዊና ዘለለታዊ ፊደል-ቀመሶች የሚኮተኩቱት አደገኛ አዝማሚያ
ነው ማለት ሳይቻል ይቀራል?

ሌላው ደጋግሞ የተከሰተ፣ ከእውቀት ማነስ ጋር የተያያዘ ስህተት ፋሽሽትንና
ፋሽዝምን የተመለከተ ነው። ፋሽዝም እ.ኤ.አ ከ1922-43 ሞሶሎኒ የመራው
የኢጣልያ ብሔራዊ እንቅስቃሴ ነው። ኢትዮጵያውያን ከኢጣልያ ወራሪ
ሠራዊት ጋር አድዋ ላይ የተዋጉት እ.ኤ.አ በ1896 ነበር። ስለአድዋ
የሚገጥሙ ብዙ ሰዎች የኢጣልያን ጦርና ሀገር "ፋሽሽት" እያሉ ይጠራሉ።
ነገር ግን በአድዋ ጦርነት ጊዜ ፋሽዝም ገና ያልተከሰተ መሆኑን ጨርሶ
አይገነዘቡም (ለአብነት ያህል ቁ. 19፣ ቁ. 32፣ ቁ. 30፣ ቁ. 40፣ ቁ. 09፣ ቁ.
11፣ ቁ. 12 ተመልከት። በተለይ በቁ. 19 ውስጥ ብቻ ፋሽሽት የሚለው
ቃል 12 ጊዜ ተጠቅሷል)።

ጦርነቱ ሲደረግ የነበሩ መሣሪያዎችንና ሰዎችን ካለማጤን የመነጨ
ግድፈቶችም አሉ። "በጎራዴ ታንክ ማርከው" (ቁ. 41፣ ገፅ 02፣ ቁ. 05፣ ገፅ
06)፣ "ሮቢላ ሊያረገፈው የቦንቡን መዓት" (ቁ.16፣ ገፅ 5 እና 6) እያሉ
የጣሊያን አየር ኃይል በጦርነቱ ወቅት ከሰማይ የቦንብ መዓት በአውሮፕላንና
በጂት እንዳዘነመ የፃፉ ጥቂት የሚባሉ አይደሉም (ቁ.20፣ ቁ.36፣ ቁ. 05፣
ለአብነት ያህል ተመልከት)፤ ከአሉላ አባነጋ ጎን አብዲሣ አጋን ጦርነቱ ላይ
ያሰለፉ (ቁ.44፣ ገፅ 03)፤ ሰኔ 27/1881 የሞቱትን ጎበናን ከገበየሁ ጎን
ያሰለፉም (ቁ. 02፣ ገፅ 03) አልጠፉም።

በተለይ ግጥም ቁ. 17 ደግሞ ጦርነቱን የኢትዮጵያን "አንድነት" ለማስከበር የተደረገ ፍልጫዎ አድርጎ ደጋግሞ ይሰላል። አፄ ምኒልክን "የአንድነት አባት" ሲል ይገልጻል። ኢትዮጵያዊው ዘማች ቋንቋ፣ ጎሳና ክልል ሳያስብ መነሳቱን፣ ፎክሮ የተመመው "ለአንድነቱ ክብር" መሆኑን፣ "በአንድነት ለአንድነት ሲዘምት ሠራዊቱ" በቆራጥነት እንደነበረ ሁሉ ተገልጿል። የቴዎድሮስ፣ የዮሐንስና የአሉላ የአንድነት ምኞት በምኒልክም እንደቀጠለ የፃፈ ሌላ ገጣሚ አለ። ብዙዎቹ ገጣሚዎች የ"አንድነት"ን ጉዳይ እንዲህ አክርረው እንዲያንፀባርቁ የተገደዱት በዘመናቸው የፖለቲካ ሁኔታ ተሳትፎተው መሆኑ ይታወቃል። በቅርቡ ስለ አድዋ ጋዜጣ ላይ የወጡ ግጥሞችም ይህንን ስሜት ያንፀባርቃሉ። ስለዚህ መጠየቅ ያለበት ጥያቄ አለ። በዘመቻው ወቅት "አንድነት" የሚለው እሳቤ በመሪዎቹና በሕዝቡ ቋንቋና ሥነልቦና ውስጥ ነበረ? ከነበረስ ምን ያህል ጎልቶ የወጣ ነበር? የ"አንድነት"ስ ፍቺ በወቅቱ ምን ነበር? የዘመኑ ነገሥታት፣ መሣፍንትና መኳንንት እርስ በርሳቸው ለሥልጣን የሚያደርጉትን ሽኩቻና የሀገሪቱን መወረር አነፃፀረው "ባንድ ላይ ሆነን መጀመሪያ የውጭውን ጠላት እናስወግድ" የሚል ዓይነት ነው? ወይስ ባለፉት ሁለት ሦስት አሥርታት የነበረውን ዓይነት የ"አንድነት" ፍቺ የያዘ ነው። ከ1933 ዓ.ም. ጀምሮም የተጋጋለ የ"አንድነት" መፈክር በአማርኛ ጋዜጦችና ሞግሀፍት ውስጥ ጎልቶ ይታይ ነበር። የዚህስ "አንድነት" ፍች ምን ነበር? ምናልባት ከጠላት መባረር በኋላ፣ በተለይ ከስደተኛነት፣ ከባንዳነት እና ከአርበኝነት ጋር የተያያዙ ሀሳቦችና ስሜቶች በማሳበረሰቡ ውስጥ ይጠላሉ ስለነበር፣ ሀገሪቱን መልሶ የመገንባት ተግባር ደግሞ አጣጥፎ ስለነበር፣ የዚያ ዘመን የ"አንድነት" ጥሪ "ተባብረን ባንድነት ሀገሪቱን እንገንባ!" የሚል ሳይሆን አይቀርም። ቃሉ በተለያዩ ጊዜያት የነበረውንና አሁን ያለውን ፍች በጥልቀት መርምረው ስላላጩት የራሳቸውን ዘመን ፍቺ፣ ዘመን-ዘለል በሆነ መንገድ (anachronistically) ፣ ባለፈው ዘመን ላይ ይጭናሉ። የዘመኑን ቋንቋና የዘመቻ ጥሪ ለመመልከት ቢሞክሩ ግን የተለየ ሀሳብ ያገኙ ነበር።

የአፄ ምኒልክ የክተት አዋጅ ውስጥ ከተነገረው አንዳንዱን እንጥቀስ።

አሁንም አገር የሚያጠፋ ህይወጥ የሚለውጥ ጠላት እግዚአብሔር የወሰነልንን ባሕር አልፎ መጥቷል . . . በእግዚአብሔር ረዳትነት አገሬን አሳልፌ አልሰጠውም። . . . ያገራ ሰው . . . ጉልበት ያለህ በጉልበትህ እርዳኝ። ጉልበት የሌለህ ለልጅህ ለምሽትህ ለህይወጥህ ስትል በገዘን እርዳኝ።...

(ገ/ሥላሴ + 1958+225+ ሥርዝ የጌ)

ከጥቅሱ መገንዘብ የሚቻለው የዘመቻው አበይት ምክንያቶች የአገር ጻር ድንበር መደፈር እና የሀይማኖት አደጋ ላይ መውደቅ ናቸው ማለት ይቻላል። ከዚህ ጋር የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን መደፈርም እንዳለበት ግልፅ ይመስለናል። ሕዝቡም እንዲዘምት የተጠየቀው፣ ያው ከርሳቸውም በፊትና በኋላም ተጠይቆ እንደሚያውቀው፣ "ለልጅህ ለምሽትህ ለሀይማኖትህ ስትል" ተነስ ተብሎ ነው። በእንደዚህ ያለ አጣጣፊና ድንገተኛ ዱብዕዳ ውስጥ ሲገባ፣ የዘመኑ ቋንቋና ገናን ሥነልቦና እርሱ ቢሆን ኖሮ ለ"አንድነትህ ተነስ!" ይባል ነበር ብለን እናስባለን።

በየካቲት 23/1888ቱ ጦርነት ላይ ስለሆነው፣ የአፄ ምኒልክ ፀሀፊ ትእዛዝ የፃፉትን ስንመረምር የኢትዮጵያን ሠራዊት የውጊያ ምክንያቶች በተዘዋዋሪ መንገድ እንረዳለን። አንዳንድ ጥቅሶች ከዚህ በታች እንደቀሩት፦

ሠራዊቱ ስለሀገሩ ስለመንግሥቱ ተናዶ ነበርና መድፋ ይመታኛል...ብሎ ልቡ አልፈራበትም" (ገፅ 262፣ ሥርዝ ያኔ)

"የቆሰለውም ሰው አልጋው ይቁም እንጂ ኋላ ታነሣኛለህ በመሀይምን ቃሌ ገዝቼህለሁ ይለው ነበር።" (ገፅ 262፣ ሥርዝ ያኔ)

"ሰውም ከመንገድ ርዝመት ከተኩስ ብዛት የተነሳ ደክሞት የተቀመጠ እንደሆነ የምኒልክ ወሮታ የጮማው የጠጁ ይህ ነውን እየተባባለ እንደገና እየተነሣ ይዋጋ ነበር" (ገፅ 262፣ ሥርዝ ያኔ)

በዚህ ዕለት በዘጠኝ ሰዓት፣ የኢትዮጵያ ሠራዊት የማረከውን የጣሊያንን ወታደርና ቁስለኛውን ይዞ በብዛት ሲመለስ፣ አፄ ምኒልክ ግን ገና አልተመለሱም ነበር። ይህንን ያየች የእቴጌ ጣይቱ እህት ቃላን ከፍ አድርጋ፣ "አድዋ ቤት አለህን ንጉሥህን ጠጅህን ጮማህን ትተህ ወዴት ትሄዳለህ" እያለች መለፈፏንም ገብረ ሥላሴ ፅፈዋል (ገፅ 265፣ ሥርዝ ያኔ)። በጦርነቱ ላይ ለፈፀመው የጀግንነት ሙያ በዕለቱ ለፊታውራሪ ገበየሁ የተገጠመለት ግጥምም፦

ኢጣልያ መጥቶ ታቦት የሚያረክሰው፣ የንጉሥ ፊታውራሪ ገበየሁ ቀደሰው። ይላል (ገ/ሥላሴ፣ 266፣ ሥርዝ ያኔ)

ከዚህ በላይ ከልዩ ልዩ ዐውድ አውጥተን የጠቀስናቸውን ጥቅሶች ስናጤን፥ የዘመኑ ሥነልቦናና ቋንቋ ይፈቅድ በነበረው የሠራዊት ማነቃቂያም ውስጥ ሆነ የመሪዎቹ የዘመቻ ጥሪ ውስጥ ተደጋግመው ይመጡ የነበሩት እሳቤዎች (concepts) አገር፥ አልጋ፥ ሀይማኖት፥ ጮማና ጠጅ፥ እና የምኒልክ ወሮታ ወዘተ ናቸው። ለልጅህ፥ ለምሽትህና ለሀይማኖትህ ስትል ተዋጋም ሌላው ጠንካራ "መፈክር" ነበር ማለት ይቻላል። በእንዲህ ዓይነት መንገድ እራሱን የሚገልፅ ዘመን ላይ ከእርሱ በኋላ የመጡ የሌሎች መንግሥታትንና የፖለቲካ ቡድኖችን "መፈክሮች" በግድ መጫን ከደራሲውም ሆነ ከአህዛቢ ታሪክ ፀሀፊዎች (popular historians) የሚጠበቅ አልነበረም። ሕዝቡ በጀግንነትና በመስዋእትነት ያገኘውን ድል ግን፥ ተከታይ ትውልድ ከራሱ እምነት፥ ተጋድሎ፥ መስዋእትነት፥ እና ተግባራዊ የኑሮ ልማትና እድገት ጋር እያመዘነ ታሪኩን ሊያበለፅግበትም ሆነ ራሱን እየሰላ ሊያቃናበት የሚችልበትን መንገድ መመርመር ትክክለኛው ሀላፊነትና ግዴታው ይመስለናል። እስከዛሬ የታተሙትን አድዋቀመስ የፈጠራ ድርሰቶች ስንመለከት በዚህ አቅጣጫ የምናደርገው ጥረት ከፍተኛ መሆን እንጻለበት ከልብ እንረዳለን።

2.2.2 "ክሊሺ"-አንጋሽ ግጥሞች

"ክሊሺ" ማለት ተደጋግሞ በመወሰኑ የቸክ ሀሳብ ወይም የአንጋገር ዘዩ ማለት ነው። በመደጋገሙ የተነሳ ሊያስተላልፍ የሚፈልገውን ሀሳብ የማያስተላልፍ እንደማለት ነው ማለት እንችላለን። በነዚህ ግጥሞች ውስጥ ስለኢትዮጵያውያን ጀግንነት፥ ስለጣሊያን የሀገራችንን ሀብት፥ ቆይታ፥ እና ነፃነት ለመግፈፍና ለመዝረፍ መምጣት ከሊሽያዊ እፍ ጥራዝ ነጠቅ በሆነ መንገድ ቀርቧል።

ኢትዮጵያ፥ የጅግኖቹ ሀገር መሆኗ በብዙዎቹ ግጥሞች ውስጥ ተጠቅሷል። ይህ ደግሞ በዕለት ተዕለት ወግም ውስጥ ተደጋግሞ፥ በየቀኑም ማለት ይቻላል። የሚነሳ ጉዳይ በመሆኑ ከግጥሞቹ ማስረጃ መጥቀስ በታና ጊዜ መኖሪያ ነው። ልንወያይበት የሚገባ ጉዳይ ግን አለ። ገጣሚዎቹ የጀግኖች ተዋጊዎችን ስሞች እየጠሩ የገደሉትን ሰው ብዛት፥ የቀሉትንና የመተሩትን አንገት፥ የቀረደዱትን አንጀት፥ የገመሱትን ቁንቅላት ወዘተ. የሚዘረዝሩ ዓይነት ናቸው። ከጀግኖቹ መሀል ጎራዴና ጦር ብቻ ይዘው ደፍረው የገቡ መኖራቸውንም የሚያወሱ ብዙ ናቸው። በእኛ አስተያየት ግን፥ አንድ ግጥም ወይም ማንኛውም የፈጠራ ድርሰት ከዚህ አልፎ መሄድ ያለበት ይመስለናል። እርግጥ ድርጊቶቹን መዘገቡ አስፈላጊ ነው። ለታሪክ ፀሀፊውም ሆነ ለደራሲው፥ ለሰዓሊው፥ በጠቅላላ ለከያንያንና ለማንበረሰቡ የሚሰጠው ግንዛቤ አለ። ነገር ግን ዝርዝር

የዜና መዋዕልም ሆነ የሌላ ድርጊት ዘጋቢ ተግባር ነው። የገጣሚው ዋና ተግባርና ተልእኮ ተደርጎ መወሰድ የለበትም ነው የምንል። የገጣሚው ጉዳይ እነዚህ ተዋጊዎች፣ በድፍረት፣ ለህይወታቸው ሳይሳሱ ማለትም ይቻላል። አስደናቂ ጀብዱዎችን እንዲፈፀሙ ያደረጓቸውን ሀሳቦችና ስሜቶች በግጥሙ ማሳየት ነው። ስለ ልዩ ልዩ ጀግኖች የሚነገረውን ይዞ፣ እነዚያኑ ሀሳቦችና ቃላት ዳርና ዳር በሚገጥሙ ሆሄዎች ማቅረብ የርሱ ፋንታ ባይሆን ይመረጣል። እጅግኖቹም ሆነ እፈሪዎቹ ሀሳብና ስሜት ውስጥ ገብቶ፣ በወራሪዎቹ የኢጣልያ ወታደሮችም ይሁን በተወረሩት ኢትዮጵያን ውስጥ በጦርነቱ ወቅት የሚመላለሱትን ስሜቶች በምናቡ ጠልፎ በውብ ስንኞች ሲያቀርብ ይመስለናል ገጣሚ መሆን የሚጀምር። ይህም ብቻ አይበቃም። የማኅበረሰቡን የጀግንነት እሳቤዎችም ለማጤን፣ ለማብሰልሰል፣ ለመመርመርና ካስፈለገም ለመጠየቅና ለመጠየቅ መጠየቅም ይጠበቅበታል። በእነዚህ ግጥሞች ውስጥ የጀግንነትን እሳቤ የሚያብላሉ፣ የሚያነሱ፣ የሚጥሉ፣ ወይም በእሳቤው ላይ የሚፈላሰሙና የሚመራመሩ ጠያቂዎች አልተገኙም። ይህ፣ ከያንያንና የታሪክ ተመራማሪዎች ሊያጤኑት የሚገባ መሠረታዊ ፕሮብሌም ይመስለናል።

ሌላው ከሊሼ ጣሊያንን ሀብታችንን፣ መሬታችንን፣ ነፃነታችንን ሊዘርፍና ሊገፍፍ መጣ የሚለው ነው። "ከድንግል መሬት ማዕድን ሊያግዝ"፣ "ጥሬ ሀብት በርቡሮ ሊወስድ"፣ "ነፃነታችንን ሊነጥቅ" መጣ ግን፤ የሀገራችንን ሀብቷንና አየሯን ተመኝተው እንደወረሯት እንደ ግብያቸው ቱርኮች ጣሊያንም ተሸነፈች እንጂ አልቀናትም የሚሉ ብዙ ናቸው (ለአብነት ያህል ቁ. 17ን፣ ቁ. 27ን፣ ቁ. 29ን፣ ቁ. 55ን ተመልከት)። ለዚያች "ድንግል መሬት"፣ ለዚያች "ገነት ምድር"፣ ለዚያች "ገነት ሀገር"፣ ለዚያ ሀብት የዛሬ መቶ ዓመት አባቶች መዋደቃቸውን መቶ ዓመት ሙሉ መዘመር ብቻ በቂ አይደለም። በእነርሱ ዓላማ የሚያምን ገጣሚ እነርሱ ያደረጉትን በቃላት መድገም ብቻ ሳይሆን እርሱ እራሱና ሌሎች የሀገሪቱ ሕዝቦች ባለፉት መቶ ዓመታት፣ ለዚያ ዓላማ ያደረጉት አስተዋፅኦ መኖር አለመኖሩን መርምሮ በዚያ ላይ መፃፍ ነው አዲስ ሀሳብና ስሜት ያለበት ድርሰት የሚያደርገው። ጀግኖቹ ከጣሊያን ጋር ተዋድቀው ያዳኗትን መሬት ተከታታይ ትውልዶች ምን አደረጓት? ከጠላት የዳነው ሀብትስ የታለ? ምን አደረግንበት? ምን አደረገልን? ወይስ አሁንም የለ? ሀገር ከወራሪ በመዳኑ ሕዝብ በሀገሩ ምን ፈጠረ? ሀገር ከጣሊያን ወረራ በመትረፉ ሕዝብ ምን አገኘ? ካላገኘ፣ ካልፈጠረ፣ ለምን አላገኘ-አልፈጠረም?

የነፃነቱንም ጉዳይ እንዲሁ መጠየቅ ያስፈልጋል። ሕዝቡ፣ ከወረራው በፊት ምን ዓይነት ነፃነት እንደነበረው ተፍታትቶ የተገለፀ ነገር ብዙም የለም። የውጭ ወራሪን መምጣት አስከፊነት አግንኖ ይገልጻል እንጂ የሚያጣውን

ነፃነት ፈንታዎ እያሳዩ፤ አንባቢን እያስጎመጀ፤ "ለካ ይህ ሊሆን ኖሯል!!" እያለ፡ እንዲከተለው ለማድረግ ሲሞክር አይታይም። በዘመኑ በነበሩት ገዥዎችና በወራሪው መሀል ያለውን ልዩነት እያሳዩ የአንባቢን ስሜትና ሀሳብ ሲያነቃቁ አይገኙም። ለውድድሩ ግጥም ያቀረቡትም ሆኑ በዚህ ጉዳይ ላይ የሚፀፉ የሀገሪቱ ታዋቂ ገጣሚዎች በተለምዶ የሚነገረውን ከማስተጋባት አልፈው፥ የሚባለውን ጠልቀው መርምረው ማኅበረሰቡን አስተውለው (ታዝበውም ማለት ይቻላል) የራሳቸውን ግንዛቤ የሚቀርፁና የሚስሉ ሆነው ብዙ ጊዜ አይገኙም። ልዩ ልዩ በዓላት ሲከበሩ ድፍን አድናቆት ወይም ድፍን ውግዘት ማሻገሩን አምልኮታዊ እንጂ እውቀታዊ ሕይወት አለመሆኑን የተረዱም አይመስሉም። ነገር ግን፤ ከንቱ ውዳሴና እርግማን ስላለፈው ታሪክም ሆነ ስለዛሬው ሕይወት የሚያዝንም ከያዘም ሆነ ትውልድ የራሱን መካኒነት (barenness) ለታሪክ ከመዘገብ የላቀ ፋይዳ ይሠራል ለማለት ያስቸግራል። ስለዚህ በዚህም አቅጣጫ በጥሞና ማሰብ የደራሲዎቻችን (የዜጎችም ጭምር ማለት ይቻላል) ተግባር ይመስለናል።

2.2.3 ዛሬን ሞጋች ይዘቶች

ከግማሽ የማያንሱ ግጥሞች የዛሬውን የኢትዮጵያ የፖለቲካ አደረጃጀት እና ሁኔታ ለመተቸት የሚሞክሩ ናቸው። በቋንቋና በብሔረሰብ ላይ የተመሠረተን የፖለቲካ አደረጃጀት ገጣሚዎቹ ከ"ሚያስቡት" የኢትዮጵያ አንድነት ጋር አለመሰናኘቱንና አደገኛ መሆኑን የሚጠቁሙ ናቸው። ይህንን ሁሉ የሚያደርጉት ስለአድዋ ድል በመፃፍ በኩል ነው። ይህንን ዓይነት አፃፃፍ ለአማርኛ ግጥም እንግዳ አይደለም። ቢያንስ ቢያንስ ከማይጨው እስከ ዘመነ ኢሕአዴግ ድረስ የዘለቀ ልምድ ነው ማለት ይቻላል። ጣሊያን በ1928 ዓ.ም. ሀገሪቱን እንደገና ሲወር የአድዋን ጀግኖችና የአድዋን ድል እያነሱ እነ ዮፍታሔ፥ እነ አገኘሁ፥ እነ ወልደጊዮርጊስ ሕዝቡን ለመቀስቀስ ሞክረዋል። "የኢትዮጵያ ሶሻሊዝም"ም በኢምፔሪያሊዝም ላይ የተገኘ ድል ሆኖ ሲቆጠር ከአድዋ ጋር ተጣቅሷል። በሶማሌ ጦርነት ጊዜም ህዝቡን ለመቀስቀስ በጊዜው ከተደረጉት ጥረቶች አንዱ በጋዜጣና በሬድዮ ስለ አድዋ ድል ግጥሞችን ማተምና ማሰራጨት እንደነበረ የታወቀ ነው። በ1983 ዓ.ም. በሀገሪቱ ስሜን ክፍል ጦርነት እየተፋፋሪ ሲሄድም የጋዜጦች አምዶችና የሬድዮ ፐርግራሞች የአድዋን ድል የሚጠቅሱ ግጥሞችን ለቅስቀሳ ይጠቀሙ ነበር። ባጭሩ በሀገሪቱ ውስጥ አስጨናቂና ተፈታታኝ ወቅቶች ሲከሰቱ ከፈታኝ ወቅት ጋር በቀጥታ ከመነጋገር ይልቅ ታሪክን ተገን አድርጎ ዘመኑን መሞገት የተለመደ ሆኗል (ቁ. 01፥ ቁ.02፥ ቁ.12፥ ቁ.13፥ ቁ.15፥ ቁ.17፥ ቁ. 20፥ ቁ.28፥ ቁ.34ን ለአብነት ያህል ተመልከት)።

ከሁሉም ጎሳ አድዋ መዝሙቱን በተለየ ሁኔታ ለማቅረብም የጎሳዎችን ስም የሚዘረዝሩ አሉ። (ቁ.35፥ ቁ.37፥ ቁ.41፥ ቁ.47፥ ቁ.58ን ተመልከት) ለአጽንኦት ሲሉ የየብሔረሰቡን ጀግኖች ስም የሚደረድሩም አሉ (ቁ.11፥ ቁ.17፥ ቁ.34፥ ቁ.47፥ ቁ.51፥ ቁ.54 ተመልከት)።

ዘመቻው የታና ዕድሜ ሳይለይ መዘመቱን ብዙዎቹ ይጠቅሱና በተለይ ለእቴጌ ጣይቱ ልዩ አድናቆትና አክብሮት ያሳያሉ (ቁ. 05፥ ቁ.12፥ ቁ.19፥ ቁ.20፥ ቁ.27፥ ቁ.34፥ ቁ.42፥ ቁ.47 ተመልከት)። ጣይቱ በአፄ ኃይለሥላሴና በደርግ ጊዜ በወጡት የአድዋ ግጥሞች ውስጥ ምን ያህል ካንነው እንደወጡ በምርምር አይታወቅም። ገምቱ ብንባል ግን እንዳሁኑ አይገኝም ወደሚለው እናዘነብላን። የዛሬው አሳሳል በእርሳቸው ላይ ያነጣጠረው ከ1966-1983 በነበረው የርእዮተ ዓለም ተፅዕኖ ሊሆን ይችላል። የየታ ጉዳይ ባለፈው መንግሥት ዘመን ተደጋግሞ ይነሳ ነበር።

ከ1983 ወዲህ ባለው ዘመን ደግሞ ሴቶች በፖለቲካና በልዩ ልዩ የአስተዳደር ሥልጣን ላይ ሲመደቡ በመገናኛ ብዙኃንም ሰፊ ያለ ጊዜ ሲሰጣቸው የታየበት ጊዜ ስለሆነ፥ ይህ ሁኔታ ጣይቱን በእነዚህ የውድድር ግጥሞች ውስጥ ከበፊቱ ጎልተው እንዲወጡ ሳይገፋፋ አልቀረም።

ገጣሚዎቹ የአድዋን ድል እያወደሱ የዘመኑን ሁኔታ ይሞግታሉ ብለናል። ይህንን ሲያደርጉ፥ ብዙ ጊዜ፥ አስጠንቃቂ ድምፅ (a voice of warning) እያሰሙ መሆኑንም መግለፅ ይገባል። ምን ማለታችን እንደሆነ ለማመልከት ጥቂት ስንኞችን እንጠቅሳለን። አንድ ገጣሚ የአድዋን ድል በከፍተኛ ደረጃ ካደነቀ በኋላ፥ በዝርዝር ስንኞች፡

ተተኪው ትውልድ በጎሣ ሲያምን
በእርዳታ ሰበብ ገንዘብ ሲለምን
አገሩን ሳያውቅ ክልል ሲቆጥር
አያሳዥንም? ታሪክ ሲናገር (ቁ. 17፥ ገፅ 06)

በማለት ከዘመኑ ፖለቲካ ጋር ይሟገታል። በፖለቲካው ሁኔታም አውሮፖውያን ሊደሰቱ ይገባል ባይ ነው። ምክንያቱንም ሲገልፅ፡

በጦርነቱ አልሆን ብሏቸው
በእርዳታ ሰበብ ቅኝ ገዥ ናቸው (ገፅ 07)

ይላል።

የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ (ቁ.41)
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ

በግብርና ውስጥ የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 በግብርና ውስጥ የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 በግብርና ውስጥ የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 በግብርና ውስጥ የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ

2.2.4 ገፅ-አድዋ

የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ (ቁ.61)::
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ

(ቁ.39 ÷ 78 03)

የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ
 የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ

የሥነ-ምግባር ስርዓት ለማረጋገጥ

የሚለው ግጥም አንድ ምሳሌ ነው። በተለይ፥ በምልላ በሚተርክ አንድ ግጥም ውስጥ የአበሻና የጥቁር ሕዝቦች አንድነት ጭብጥ ከዳርዳር ተደጋግሞ ተወስኗል። አበሻው የአድዋን ትንግርታዊ ድል የሚተርከው ለኬንያታና ለንክሩማ ነው። እነዚህ የአፍሪካ መሪዎችም ገድሉን ከሰሙ በኋላ የአበሻን ትግልና ድል ያደንቃሉ። ለነርሱም የፀረ-ቅኝ ግዛት ትግል ያለውን አርአያነት አጠንክረው ይገልጻሉ። በዚህ ግጥም ውስጥ "ጥቁር" የሚለው ቃል አንዳንዴም "መላው ጥቁር ሕዝብ" በሚል ሀረግ ውስጥ ሆኖ 16 ጊዜ ተጠቅሷል። አንዳንዶቹ ስንኞች በተለምዶ አበሾች ስለጥቁርነት ያሏቸውን አስተያየቶች ለሚያውቅ ትንሽ ያስሸረጋሉ። ለምሳሌ፥ አበሻው ለጣሊያኑ፥

ነፃነቴን ስልህ አረመኔ ካልከኝ
ሳልነካህ ሳልደፍርህ ክብሬን ከገሰሰከኝ
የጥቁር መንደሬን ኢትዮጵያ እማምየን
ልውሰድብህ ካልከኝ (ቁ.38፥ ገፅ 05)

እያለ ሲናገር ሦስተኛው ስንኝ ላይ ቆም ማለታችን አይቀርም። ይህንን ስንኝ "የቴዎድሮስን፥ የዮሐንስን፥ የአሉላን ሀገር ኢትዮጵያ እማምየን..." ብሎ ዕፎ ቢሆን ግን አንገረምም ነበር። የአበሻው ጥቅል ባህርይ የሚታወቀው በዚህ መልኩ ይመስለናል። ነገር ግን አጠንክሮና እስኪያተክነው ድረስ፥ "ቆፍጣናው አበሻ"፥ ሀገሩን "የጥቁር መንደሬን ኢትዮጵያ እማምየን" ብሎ ሲገልፅ ማሰብ እንኳን የዛሬ መቶ ዓመት ቀርቶ ዛሬም የሚያስቸግረን አንጠፋም። ገጣሚው እራሱ ቢሆን ተናጋሪው ከእርሱ ግንዛቤ፥ እውቀትና ንቃት የመነጨ ይሆናል በሚል ልናደምጠው እንችል ነበር። የድምር ሀበሻ አስተያየት አስተሳሰብ እና እምነት አድርጎ ሲቀርፀው ግን፥ ምናልባት ቸር ሆነን፥ ምኞቱንና ተስፋውን ገለፀ እንልለት ይሆናል እንጂ የዘመኑን ሀሳብና ስሜት ቀረፀ ለማለት አንደፍርም።

በሌላ ግጥም ውስጥ የአድዋ ዝና አፍሪቃን፥ ካሪቢያንን፥ ደቡብ አሜሪካንን እና እስያን ያጠቀሰቀ መሆኑ እና፤ እነጋንዲ፥ ንክሩማ፥ ማርቲን ሉተርና ማንዴላም በአድዋ አርአያነት የተፈጠሩ አዲስ ጀግኖች መሆናቸው ተገልጿል (ቁ. 18፥ ቁ. 41፥ ቁ. 47፥ ቁ57)። በዓለም ላይ ተነሥቶ የነበረው የEthiopianism ትግል ተጠቅሶ ይገኛል (ቁ. 57)። ጃፓን በሩሲያ ላይ ለተጎናፀፈችው ድልም አርአያዋ አድዋ ሆና ተጠቅሳለች (ቁ. 59)።

ከዚህ በላይ እንዳመለከትነው በግጥሞቹ ውስጥ አድዋንና ጥቁር ሕዝቦችን እያያዩት መግለፅ ተደጋግሞ ይታያል። እርግጥ ብዙዎቹ ገጣሚዎች ይህንን ግንኙነት በፅኑነት በጥልቀት ከመግለፅ ይልቅ የጥቁር ሕዝቦችን መኖርያ ሀገሮች እየጠቀሱ ለእነርሱ አርአያ ሆናለች የሚሉ ዘርዛሪና ዝርዝር ናቸው።

ይሁን እንጂ ሀሳቡ ራሱ መደጋገሙ አዲስ ነገር ስለሆነ ሳናወላውል ለመጠየቅ የምንገደደው ዐቢይ ጥያቄ አለ።

ብዙዎቹ ገጣሚዎቻችን አፍሪካዊነትን፣ ማለትም ጥቁርነትን በእውነት ከልብ ይቀበላሉ? ብዙ የሀገራችን ፊደላውያንና ተርታ ሕዝቦች ስለ ዘር (racial) ፖለቲካ የበሰለ ዕውቀትም ሆነ ልምድ አላቸው? ከብዙዎቹ የነቃን የምንመስል ደራስያንና ምሁር ተብዎቻችን አንደበትስ፣ አንዳንዴ በፊት ለፊት ድፍረትና በማን አለብኝነት፣ አንዳንዴም እያመለጠን፣ ከሌሎች የአፍሪካ ሀገሮች የመጡ ጥቁሮችን "ባሪያ! ቫንቅላ!" ስንል አንደመጥም? በአዲስ አበባና በሌሎች ከተሞቻችን ቡና ቤቶች፣ ሆቴሎችና ልዩ ልዩ የሕዝብ መገልገያ ሥፍራዎች የሚሰነዘርባቸውን አስተያየትስ የምናውቀው አይደለምን? በተለይ የሰሜኑ የሀገራችን ክፍል ነዋሪዎች አስተያየትስ ባብላጫው የማናውቀው ነውን? ታዲያ በነዚህ ግጥሞች ውስጥ ተደጋግሞ የሚጠቀሰው የአድዋን ድልና ጥቁር ሕዝቦችን የማገናኘት ፈሊጥ ከየት መጣ? ከጠንካራ ባህላዊ መሠረት የመነጨ ነው? ትምህርት ቤቶቻችንና መገናኛ ብዙሀን ጥቂት የማይባሉ ኢትዮጵያውያን ስለጥቁርነት ያላቸውን የተሳሳተ አስተሳሰብ ተገንዝበው ፊት ለፊት በማስተማራቸው የተከሰተ ለውጥ ነው? በእኛ አስተያየት አድዋንና ጥቁር ህዝብን የማገናኘት ጉዳይ በነዚህ ግጥሞች ውስጥ ተደጋግሞ የታየባቸው ዐባይት ምክንያቶች የሚከተሉት ይመስሉናል።

ራስን እንደ ጥቁር ሕዝብ አምርሮ መግለፅ፣ ራስን የጥቁር ሕዝብ አካል አድርጎ መሳል ለአማርኛ ሥነፅሁፍ ደራስያን የቅርብ ጊዜ ልምድ ይመስለናል። ባንድ በኩል ከ1966 ሕዝባዊ እንቅስቃሴና አብሮት ከመጣው ሰበከታዊ ማርክሲዝም-ቀመስ አስተሳሰብና፣ ከሦስተኛ ዓለምና በተለይም ከጥቁር ሕዝቦች ጋር ኢትዮጵያ አላት እየተባለ ተደጋግሞ ከሚነገረው የትግል ግንባር ቅስቀሳ ጋር ተያይዞ የዳበረ ይመስላል። በሌላ በኩል ደግሞ በተማሪዎች ትግል በመጠኑ የዳበረው እና በአፄ ኃ/ሥላሴ ዘመን የተጀመረው፣ በኩሌኔል መንግሥቱ ይመራ በነበረው መንግስት የቀጠለው፣ ለደቡብ አፍሪካ ሕዝቦች የነፃነትና የእኩልነት ትግል ሀገሪቱ የምታደርገው ድጋፍ፣ በመገናኛ ብዙሃን ተደጋግሞ በይፋ መነገር ያስከተለው ለውጥም ሊሆን ይችላል ይሆናል። በነዚህ ግጥሞች ውስጥ እንዲገኝ ያደረገው ግን በኢትዮጵያ ጥናት ኢንስቲትዩት ውስጥ የተቋቋመው የአድዋ ድል መቶኛ ዓመት በዓል አዘጋጅ ኮሚቴ ለተውኔትና ለግጥም ውድድር ያወጣው ማስታወቂያ ውስጥ የተጠቀሰው አንድ መመዘኛ ሳይሆን አይቀርም።

* የዘር ፖለቲካ ስንል የጎሳ ወይም የብሔር ብሔረሰብ ፖለቲካ የሚባለውን ለመግለፅ ሳይሆን ሰዎችን ጥቁር፣ ነጭ፣ ቢጫ ወዘተ እያለ በተለምዶ የሚመድበውን ዓይነት ፖለቲካ ለመጠቆም ነው።

አንዱ መመዘኛ፥ ግጥምም ሆነ ተውኔቱ የአድዋ ድል የነበረውንና አሁንም ያለውን ብሔራዊ፥ አሀገራዊና ዓለም አቀፋዊ ፋይዳ ማሳየት እንደሚገባው የሚጠቁም ነው። በየትም በኩልና ምክንያት ይምጣ፥ እየዳበረ እስከቀጠለ ድረስ ይህ ለውጥ እንኳ የሚያስደስት ለውጥ ነው።

3. ማጠቃለያ

ከዚህ በላይ በግጥሞቹ ውስጥ ያስተዋልናቸውን ከአፃፍ እና ከይዘት-ቀመስ ጉዳዮች ጋር የተያያዙትን ዐበይት ፕሮብሌሞች ለማመልከት ሞክረናል። አፃፍን በተመለከተ ገጣሚዎቹ ግጥም መፃፍን በስንኞች መጨረሻ የሚመጡ ሆሂያትን እንደምንም ብሎ የማገጣጠም (ያውም፥ ብዙ ጊዜ ለጆሮ ሳይሆን ለዐይን) ሥራ አድርገው የተቀበሉ ይመስላል። የላሽቱ ዘይቤዎችን መልሶ ማላሸቅ፥ የዘመንንና የቋንቋን ግንኙነት አለማስተዋል፥ የቦታዎችንና የሰዎችን ስሞች ያላንዳች ቴክኒካዊ ፋይዳ መደርደር እና ተራኪ ትረካን በስድ ንባባዊ ስንኞች ማቅረብ ብዙዎቹ ውስጥ ጎልቶ እንደሚታይ ባጭርጭሩ አመልክተናል። ይዘታቸውም ቢሆን በተለምዶ ዘለለታዊ ጨዋታ በመገናኛ ብዙሀን የሚቀርቡትን ተደጋጋሚ እሳቤዎች እንደ ከያኒ ጠልቆ ከመመርመር ይልቅ መልሶ ማስተጋባትን የመረጡ ይመስላል። በዚህ ክለሺያዊነታቸው ላይ ስለሚፀፉበት ርእስ በቂ ዕውቀትን ከታሪክ መዛግብት፥ ከትውስታዎች፥ ከትርክቶች ቀስሞ ጥበባዊ በሆነ መንገድ ስሜታቸውን ለመግለፅ በቂ ጥረት አለማድረጋቸው ስለታከለ ግጥሞቻቸውን አድክሞባቸዋል። የአድዋን ድል ተገን አድርገው ዘመነኛውን ፖለቲካ ሲሞግቱም በሰበካው እንጂ ብዙም አይጠልቁም።

ምናልባት፥ ለዚህ ሁሉ ረግረግነት አንዱ ዐቢይ ምክንያት፥ ብዙዎቹን ግጥሞች ያነቃቃቸው ከመንፈስ-ድርሰት ይልቅ መንፈስ-ሽልማት ሆኖ ይሆናል። በተቻለ መጠን በሳል፥ ጥልቅና ውብ የሆኑ ግጥሞችን ለማግኘት ታስቦ የተመደበው ማትጊያ፥ ባልታሰበ መንገድ፥ ብዙ ጀማሪ ደራሲያን፥ ዕድላቸውን እንዲሞክሩ ገፋፍቷቸው ይሆናል። የጊዜው ማጠርና የራስ-ስንሰራ (self-censorship) አበሳ ደግሞ ትብ ብእር ያላቸው ገጣሚዎች እንዳይሳተፉ ሳያደርጉቸው አልቀሩም። ብቻ በሦስት ነገሮች መፅናናት ይቻላል። አንደኛው፥ ለውድድር ከቀረቡት ገጣሚዎች መሀል አምስት ያህሉ ተስፋ የሚጣልባቸው መሆኑ ነው። ሁለተኛው፥ በተለይ የግጥም ቁጥር 61 ደራሲ ከሁላቸውም በላይ ጎልቶ የወጣ ብእረ-ትብ፥ ለመፈላሰፍ የሚሞክር፥ ስሜተ-ንቁ ደራሲ መሆኑ ነው። ሦስተኛው፥ በውድድሩ ላይ የተሳተፉት ገጣሚዎች በዚህ መጣጥፍ ውስጥ ያነሳሳናቸውን ነጥቦች መርምረው፡

ብእራቸውን አቃንተው፣ የማስተዋል አቅማቸውን አዳብረው፣ እውቀታቸውን አሳድገው ይጽፋሉ ብለን ተስፋ ማድረጋችን ነው

4. ኋለኛ (Postscript)

ግጥም ቁ. 61

ግጥሙ የአድዋን ድል ታላቅነት ያደንቃል። በዚህ ከሌሎቹ የውድድር ግጥሞች ጋር ይመሳሰላል። ልዩነቱ ግን ሲያደንቅ በውብ ዘይቤዎች በተቋጠሩ ስንኞችና አርኬዎች መሆኑ ነው። ሌላው ዐቢይ ልዩነት፣ ወደል ወደል ጥያቄዎችን ማንሳቱና፣ በሀሳብና በስሜት ሞገድ ውስጥ እየተመላለሰ አዝና የማሳዘን፣ ተሽብሮ የማሸበር ኃይል ያላቸው ስንኞች የሚገኙበት መሆኑ ነው። አንዳንዴ ራሱንና የዘመኑን ሰው ይሂሳል። ሲሂስ ግን ጭካኔ በተሞላበት ምሬት ሳይሆን የህዝቡን አቅምና ሁኔታ እያስተዋለ፣ ለመረዳትም እየሞከረ፣ በርሕራሄና በመቆጨት መልክ ነው። መቆጣት የሚሻውን ያህል ወይም ከዚያም በላይ ይራራል። የዚህ ሁሉ መሠረቱ የግጥሙ ተስፋ-ጠገብ (optimistic) መሆን ይመስላል። ገጣሚው፣ በዘመኑ ሁኔታ እንደሌሎቹ ተስፋ ያልቆረጠ፣ የአድዋን አርአያነት ተከትሎ ማኅበረሰቡን አሻሽሎ ማነፅ ይገባል የሚል ነው። ጥልቅ በሆኑ ተፈላሳሚ ስንኞችም ተመራምሮ ያመራምራል። አንዳንድ የግጥሙን ኳልቶች (qualities) ከግጥሙ ምሳሌዎች እየጠቀስን ለማብራራት እንሞክራለን። ከዚያ በፊት ግን ስለግጥሙ ፍሰት (flow) ያስተዋልነውን እናስረዳለን።

ግጥሙ መሠረታዊ የፍሰት ፕሮብሌም ያለው ይመስለናል። የፍሰት ስንል በግጥሙ ውስጥ የተገለፁ ጉዳዮችንና የአርኬዎችን ቅደም ተከተል መጠበቅ አለመጠበቅ ማለታችን ነው። የአድዋን ድል በማድነቅና የ"ትንግርቷን" ምሥጢር በመመርመር አንድ ገፅ ያህል ከሄደ በኋላ ስለዘመቻውና ስለአውሮፓ መሳምጀት ሲናገር የአንባቢን የስሜት አካሄድና የመከታተል ፍላጎት ሳያደናግር አይደለም። ከዚያ እስከ ገፅ ሦስት መጨረሻ ገደማ ስለአድዋ ዘመቻና ድል በውብ ቋንቋ ግን የሀሳብና የስሜቱ ፍሰት በቀና ስንሰለት ከአርኬ ወደ አርኬ ሳይዛመት ይቀጥላል። "የብርሀን ጎህ ቀደደ፣ የነጻነት ማሾ በራ" ይልና በጊዜያዊ የዜማ ለውጥ ወደ ዛሬው ዘመን ይሸጋገራል። ከዚህ ስንኝ ጀምሮ ግጥሙ እስኪፈፀም ድረስ የአድዋን ድልና የዛሬውን ኢትዮጵያዊና አፍሪካዊ ሁኔታ ሊመለከት ይሞክራል። ለየስንኞቹና ለየአርኬዎቹ መለያ ቁጥር ሰጥቶ፣ ሳያስፈልግ የተደጋገሙትን ለይቶ፣ ቅደም

ተከተላቸው ቢስተካከል ይበጃል የሚባሉትን አስተካከሎ አሳይቶ፤ የገጣሚውን የኅሊና ሞገድ አኪያሄድ እያሳዩ ግጥሙን በጥልቀት መተንተን ያስፈልጋል። ግጥሙም ይህ ትኩረት ይገባዋል። ስንጣደፍ ያልፈፀምነውን፣ ከዚህ በላይ ግን የጠቆምነውን ዝርዝር ትንተና አንድ ጎበዝ ሆሲ ሲያያዘው በቅርቡ ለማየት ተስፋ እናደርጋለን። ለጊዜው ግን አንዳንድ ስንኞችንና አርኬዎችን እየጠቀስን ከፍ ብለን በጥቅሉ ያወጅነውን የግጥሙን ውበት እናብራራለን።

ጣሊያንና አውሮፓ አፍሪካን ለመቀራመት ምን ያህል እንደጓጉ ሲገልፅ፦

ያወሮፓ መንጋጋ ታየ፣ ስታዛጋ አፏን ከፍታ፣
ወስፋቷ ጨኸት አሰማ፣ የምግብ ያለህ ኡኡታ፣
አይኖቿ ተቁለጠለጩ፣ ጎመዣች አፍሪካን አይታ፣ (ገፅ 02)

ይላል። ሌሎቹ ገጣሚዎች በዝርወ ዳርግጥም ማዕድናችንን፣ መሬታችንን፣ ሀብታችንን ልትዘርፍ ተስገባቸው፣ ተጣደፈች እያሉ የሚዕፋትን እርሱ መስገብገቢን መንጋጋዋ እስኪታይ አፏን ከፍታ በማዛጋትዋ፣ በምግብ ያለህ እሪታዋና በሆዴ መንጓጓት፣ ያየችውን ሁሉ ለመንጠቅ ያላትን ፍላጎት በሚቁለጠለጩ ዓይኖቿ ገልጾታል። በዚህ ዓይነት ቋምጣ ጦሯን ሰብቃ ከንፋ አፍሪካ ስትገባ ተቃውሞ የሚያጋጥማት ከተለያየ አቅጣጫ እንደሆነ ተደርጎ ነው የቀረበው።

ምጽአታዊ ምልኪ ታየ፣ አበው ድንገት ተሳቀቀ፣
ያንቀላፉ አራዊት ባነው፣ ከየጉድጓዳቸው ነቀ፣
የመቃብር አፎች ጮኸው፣ በሚርት ሳቅ አወኩ
ጉጉቶች ጓጎሩ፣ ውሾች አላዘኑ፣ ተኩሎች አለቀሱ
ተራሮች ራዱ፣ ቀላዎት ተናዱ፣ አድባራት ፈረሱ። (ገፅ 02)

የጣሊያን መምጣት ከአስፈሪው የምጽአት ቀን ጋር ተጣቅሷል። በ'ምጽአቷ' ሰዎች ብቻ ሳይሆኑ ተፈጥሮ በሙሉ ነው የሚያዝን የሚያነባ። ሙታን ሳይቀሩ የመቃብሩን አፍ ፈንቅለው በተቃዕሞ ይጮሁሉ። እንሰሳትና አራዊት፣ ድንጊያዎች፣ ተራሮች ሁሉ ይረበሻሉ፣ ይጮሁሉ፣ ይታመሳሉ። ገጣሚው፣ በምናቡ ወደኋላ ተጉዞ የጣሊያን ወረራ በማጎበረሰቡ ውስጥ ያስከተላቸውን ልዩ ልዩ መናጋቶች ለመሳል ሞክረ እንጂ በተለምዶ እንደሚያደርገው የጦርነቶች ሰለባ የሚሆኑትን የሰዎችን ሁኔታ ብቻ አልሳለም። በዚህም በአንባብያን ላይ የሚኖረውን ስሜታ (effect) ያበለፀገ እና ክስተቱንም ለየት ካለ ማዕዘን (angle) ለመመልከት የሞከረ ይመስላል (ለማንፀሪያ፣ ፈቃድ፣ 1984፣ 83-85 ተመልከት)። የወራሪውን ጦር ከገለፀበት ሁኔታም፦

ምድርን የሚያናጉ፣ ረግጠው የሚቀርፉ፣ መቶ ሺህ ጫማዎች፣ አፍሪካን ረገጡ፣ አሲዳም እግሮች፣ የጎልያድ ኮቴዎች ግዙፍ ሽህናዎች፣ የብረት ዱካዎች (ገፅ 03)

የሚሉት ስንኞች ይገኛሉ። የገጣሚው መራር ጥላቻ፣ የጦሩ ብዛት፣ እና ጦሩ አገርና ሰው ለማጥፋት ያለው ችሎታ በተለያዩ ዘይቤዎች በቀላሉ ተገልፀዋል። ተራ ስድብ ሲሳደብ እናገኝም።

ከብዙ ምጥና ትግል በኋላ የኢትዮጵያ ጦር ማሸነፉን 'የብርሀን ንህ ቀደደ የነፃነት ማሾ በራ' በሚለው ስንኛ ከከፈተ በኋላ ነው ግጥሙ የጥንቱንና የአሁኑን እያጣቀሰ ከበድ ከበድ ያሉ አስተውሎቶችን ለመሰንዘር የሚሞክረው። መቶኛውን የአድዋ ድል በዓል ለማክበር እና በድሉ ለመከራት መዘጋጀቱን ገልጾ አፍታም ሳይቆይ ራሱንና ዘመኑን እንዲህ እያለ ይታዘባል።

ለክብርሽ ዝክር ለመቆም፣ አቅም ሳይኖረው አቅማችን፣ ሚዛኑ ላይ እንደሚቀል፣ ገፀ በረከት፣ ስጦታችን በመሰዊያው ላይ ኮሰሶ፣ እንደሚያሳጣን መስዋዕታችን እየፈራን፣ እየሰጋን፣ እያወቀው ልቦናችን፣ በጮራራ፣ በቀራራ፣ በኮሳሳ ተዳፈር፣ በራቀን ፍሬ ተሰፋ ቆርጠን በደረስንበት ቀረብንሽ፣ ያበደርሽንን ውድ መክሊት፣ ሳናተርፍበት ቆየንሽ (ገፅ 3-4)

በዓሉን ለማክበር የተነቃቃው መንፈሱ ድንገት ጥያቄ ያነሳል። የአድዋ ድል ባስገኘው ታሪካዊ ክብር ላይ የጨመርነው የለንም፤ ድሉን በልዩ ልዩ ማኅበረሰባዊ ድሎች አሳሳደግነውም፣ አላበለፀግነውም። ስለዚህ በዓሉን ለመከከርና ለማክበር አንችልም ባይ ነው። ምክንያቱም፣ ገጣሚው፣ ይበዛብናል፣ ይከብደናል፣ አንመጥነውም ብሎ ያምናል። ማኅበረሰቡ የተሰጠውን "መክሊት" ሳያተርፍበት የቆየ ስለሆነ፣ የእርሱም ስጦታ "ጮራራ፣ ቀራራ፣ ኮሳሳ" ስለሆነ ቢያከብርም እያፈረ፣ አንገቱን ደፍቶ ነው የሚል ብጤ ነው።

ባናክልም ያንቺን መጠን፣ ባንገዝፍም እንዳንቺ ግዝፈት ሙሉ ነውና ልባችን፣ በፍቅርና በእምነት (ገፅ 04)

ሲልም ከአድዋ ድል ባለቤቶች፣ ተዋግተው ድሉን ካስገኙት የዚያን ዘመን ሰዎች ጋር እኩል የሚያስቆም ገድል የለንም ማለቱ ነው። የእርሱ ዘመንና ትውልድ ግን ለአድዋ ፍቅር ያለውና በአድዋም የሚያምን፣ የአድዋን ድል

የሚዘምር፡ እንጂ የራሱ የሆነ ትልቅ የድልም ሆነ የሥራ ሀውልት እንደሌለው የሚጠቁምም ይመስላል። ይህ የራስ ትዝብትና የራስ ወቀሳ ግን መርድ አይመርም። ገጣሚው፡ በራሱም ሆነ በትውልዱ ጨካኛ አይጨክንም። ስለዚህም አድዋን ይማግናል፡ ይቅርታ ይጠይቃል፡ "ይቅር በይን አድዋ አንቺ የድል ጣኦታችን..." እያለ። በልመናው ወቅት እንኳ የእራሱን የበታችነት አይዘነጋም። ባንድ በኩል ህዝቡ የአድዋን ድል እያደነቀ፡ በሰምዋ "ቀን ከሌት እየተራቡ፡ ሽንብራ ይቆርጥምበት" ብሎ ብሶቱን በሰላቅ የሚስልበት፤ በሌላ በኩል ደግሞ፡

በመርገጫሽ ይሰገድበት፡ ስምሽን ጠርቶ ይማልበት
ሁሌም ለዝንተ ዓለም ለነጻነት ይጣርበት (ገፅ 04)

ትናንት ሀይወቱን እንዳኖራት፡ ተከትሎ ያንቺን ፋና
ነጻነቱን እንዳገኛት፡ ከእሾህ ከቆንጥር ጎዳና
እስቲ ዛሬም ይፈልጋት፡ ለስምሽ ሰጥቶ አዲስ ቃና
ሀይለኛ ማስገበሩን፡ ጉልበተኛ መናጠቁን፡ መቼም
አይተውምና (ገፅ 04)።

እያለ፡ አድዋን ዘለዓለማዊ የነጻነት ትግል አርማ እንዲያደርጋት የሚማጠንበት ጊዜ አለ።

ጥሪው ለአዲስ ዓይነት ነፃነት ይታገል የሚል ዓይነት ነው። ኢትዮጵያዊውም ሆነ አፍሪካዊው ባጠቃላይ፡ ዛሬ ይዞት የሚገኘውን ነፃነት፡ ገጣሚው፡ እንደቅርጻዊ ነፃነት እንጂ፡ ሥጋ፡ ደም፡ አጥንት ፍሮት ህያው እንደሆነና፡ ቁምነገራዊ ይዘት እንዳለው ነፃነት አድርጎ አይመለከተውም። ላይ ላይን የሚቃኝ አብረቅራቂ ጌጥ እንጂ የሚጨበጥና የሚዳሰስ ዋጋና ይዘት ያለው አይደለም ባይ ነው።

እንደማይመክት ልል ጋሻ፡ እንደማይደግፍ ለጋ ባላ
ለወግና ለጌጥ እንጂ፡ ለሙቀት እንደማይለብሱት፡ ጥበብ ኩታ
ነጠላ አፍሪካዊ አርነቱ አለባትና ስህ፡... (ገፅ 04)

የሚሉት ስንኞችና በዚህ በ22ኛው አርኬ ውስጥ ያሉት ሌሎች ስንኞች ይህንኑ የነፃነቱን ቀፎነት የሚገልፁ፡ ጠላቶቹ ዛሬም በስውር ሁለመናውን እስረውት እንደሚገኙ የሚያሳዩና እሱ ግን መታሰሩን ገና ስላላወቀ ነፃነቱን እያወደሰና እያቅራራ በባዶ ሆዱ ድሉን ያገሳል የሚሉ ናቸው። አያቶቹ በአድዋ ድል ያደረጓቸው የጠላቶቹ ወገኖች ደግሞ፡ በተለያየ ዘዴ ነጻነቱን እንዳሳጡትና በባዶ ጨኸቱም እንደሚሳለቁ፡ በጦርነት ማግኘት ያቃታቸውንም በስውርና

በረቂቅ ስልት ለማግኘት እንደሚጣደፉ አለመገንዘቡንና መደንዘዙን በሀዘን ይጠቅሱና። ለዚህም አድዋ ይቅር እንድትለው ገጣሚው ይለምናታል። "ከድንዛዜው ቀስቅሶሽ፣ ከአዚም ባህር መንጥቂው" እያለም ይማፀናታል።

በሚጋጩ፣ በሚቃረኑ ተግባራት እራሱን ተብትቦ እንደሚኖር፣ የራሱ ኑሮ ለራሱ የማይፈታ ዕንቅፅልሽ ሆኖበት እንደሚኖረው።

በነጻነት አቀርቅሮ፣ ባገም ጠቀም ተፍገምግሞ፣
በሳቅ ለቅሶ ሲነፋረቅ
በለቅሶ ሳቅ ሲንሰቀሰቅ
በመጽዋችኝ ማቅ ስላቅ፣ ኩራት እራቱ ስትማቅቅ
በመሆን ወይም ባለመሆን፣ በቁርጥ እውነት ሽምቀቆ
እጾኖረ ባለመኖር፣ በሕይወት አያዎ ታንቆ

(ገፅ 05፣ ሥርዝ የኔ)

በሚሉት ስንኞች እየገለፀ፣ በድል አለመልማቱ አላንስ ብሎት፣ እራሱን ለሌላ ዓይነት ባርነት ማጋለጡንም እንደሚከተለው ያቀርባል።

በነጻነቱ መደብ ላይ መሸማቀቅ መሳቀቁ

የሰለለ ደቂቅ ድርሳን
በምጽዋት እንጉርጉሮ፣ በርጥባን ዜማ ማረቁ፤

እያሉ በሚሄዱ ስንኞቹ አዲሱን የተመጽዋችነት ባርነቱን፣ የባለሙያ (professional) ለማኝነቱን በሀዘን ይከትባል።

ባጭሩ፣ የዚህ ገጣሚ ህሊና በማዕበል ውስጥ ሆኖ የሚሰቃይ፣ ያድነው በመሰለው ተስፋ ላይ ሁሉ ለመንጠልጠል እና ለመጻን የሚሻ፣ ያለበት ሁኔታ ደግሞ አሳፋሪ፣ አሳዛኝና አንገት የሚያስደፋ ሲሆንበት የሚባባ፣ የሚቃትት፣ የሚትከነከን ነው። እንደ ብዙዎቹ የውድድር ግጥሞች ግልብ እና ላይላዩን ብቻ የሚፎክር ጋዜጣ-ሬድዮ አይደለም። ከራሱ ሀሳብና ስሜት ጋር የሚታገል ዓይነት ነው። እነዚህ ውስጣዊ የስሜትና የሀሳብ እንፋሎቶች እውስጡ እየተሯሯጡ፣ አንዳቸው ካንዳቸው ልቀው የበላይ ለመሆን ተራ በተራ ሲሽቀዳደሙ ስንኞቹ ያሳያሉ። ቀደም ተብሎ እንደተጠቆመው፣ ግጥሙ፣ ከዚህ የቅምሻ ሂስ የላቀ ዝርዝርና ጥልቅ ትንተና ያስፈልገዋል።

ጥቅስማ (References)

የአማርኛ ምንጮች

ስድሳ አንዱ ግጥሞች ከቁ. 01-61 ተኮድደው (coded) በኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ኢንስቲትዩት ውስጥ ይገኛሉ።

ከበደ ሚካኤል፣ ታሪክና ምሳሌ፣ አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1935።

ዮፍታሔ ንጉሤ፣ "አፋጀሽን"፣ ጥቅምት 1958፣ አዲስ አበባ። የገፅ ቁጥር በሌላቸው ሁለት የመጨረሻ ቅጠሎች ውስጥ። በስቴንሰል ተቀርቦ የተባዛ።

ፀሀፊ ትእዛዝ ገ/ሥላሴ፣ ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1959።

መንግሥቱ ለማ፣ ባሻ አሸብር በአሜሪካ፣ አዲስ አበባ፣ ቼምበር ማተሚያ ቤት፣ 1967።

ተክለ ዓድቅ መኩሪያ፣ ዐፄ ምኒልክ እና የኢትዮጵያ አንድነት፣ አዲስ አበባ፣ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፣ ቦሌ ማተሚያ ቤት፣ 1983።

ፈቃደ አዘዘ፣ "የአፍሪካ ጥሪ (ለአህጉር ገንቢዎች)"፣ ውይይት፣ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ መምህራን ማህበር መጽሔት፣ 3ኛ ሴሪ፣ ቅፅ 1፣ ቁጥር 1፣ መጋቢት 1984፣ ገፅ 83-85።

ዮሐንስ አድማሱ፣ "ለማስታወስ ያህል - ቀኝ ጌታ ዮፍታሔ ንጉሴ"፣ መጀመሪያ በመነን፣ ሰኔ/1961፣ ገፅ 20-23 እና 28፣ አሁን በፈቃደ አዘዘ፣ የስነፅሁፍ ሂሰ ምንጭ፣ መድበል 02 (1951-1961)፣ ጥቅምት 1985፣ ገፅ 204። ያልታተመ። ጥቀሱ የተወሰደው ከፈቃደ መድበል ነው።

የእንግሊዝኛ ምንጮች (በተጠቀሱበት ቅደም ተከተል)

Belinsky, Vissarion. "Vissarion Belinsky: A Russian Contemporary Looks At Scott", in John O.Hayden (ed.), *Scott: the Critical Heritage*. Routledge & Kegan Paul, 1970.

Lukacs, Georg. *The Historical Novel*. London: Merlin Press, English translation, 1962.

Grierson, Herbert (Sir). "History and the Novel" in *Sir Walter Scott Lectures 1940-1948*, with an introduction by Professor W. L. Renwick. Edinburgh at the University Press, 1950.

Macaulay's Miscellaneous Writings. London, Longman, Green and Co., 1889.